

CÂNDIREA

ANUL III
No. 14

A APĂRUT:

ADRIAN MANIU

A APĂRUT:

LÂNGĂ PĂMÂNT

UN VOLUM 84 PAGINI CARTONAT 30 LEI
EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

A APĂRUT:

LUCIAN BLAGA

A APĂRUT:

IN MAREA TRECERE

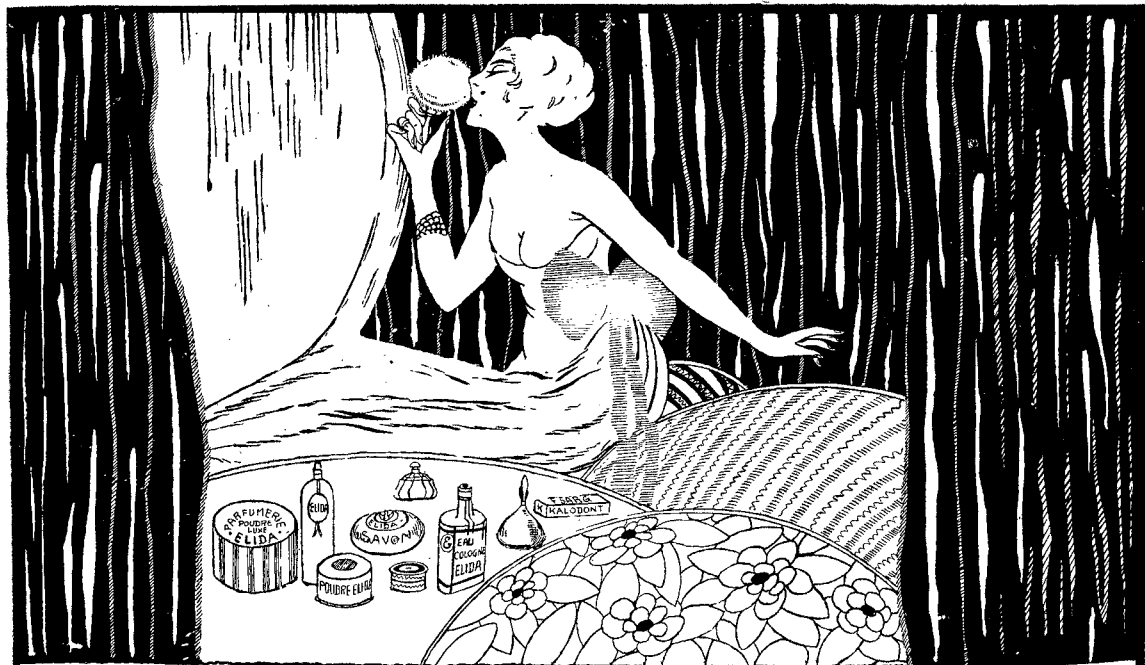
UN VOLUM 35 LEI
EDITURA RADIO — CLUJ

RIVISTA MENSILE

DELTA

RIVISTA MENSILE

Redattori : Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar
Redazione e Amministrazione : Via Giosuè Carducci 11, Fiume
Abonamento per l'estero : Un anno Lire 25.—

SAVONS
PARFUMS
COSMETIQUES

ELIDA

PARIS

GÂNDIREA

ALTĂ DICTATURA

DE

G. M. IVANOV

INCERCAREA să găsești un sens, cel mai mic sens, în haosul acestei epoci îți învârtă capul. Simți numai că s'a întâmplat ceva dincolo de înțelegerea noastră. Simți că cineva ne-a înșelat și acum râde de noi. Cineva ne-a învins cu lașitate, căci ne-a amăgit prin idealuri. Existând în cea mai lucidă construcție cosmică, nu acceptăm ca haosul vieții noastre, în fâșia de timp prin care trecem, pe pământ, să fie o dezechilibrare a elementelor fizice. Catastrofa s'a întâmplat nu în afară — ci în mințile și sufletele noastre.

Toți ne-am înșelat dintr'un prisos de idealuri.

Atmosfera anului 1914 a plesnit de prea multe idealuri. Războiul a fost inevitabil, nu ca un efect al insuficienței morale a omenirii, ci ca o verificare a utilității, a necesității, a realizabilității idealurilor naționale, sociale, economice, culturale, estetice, cu care trăia omenirea, în vis, până la 1914.

1. Ne-am înșelat în privința duratei războiului. Șease luni, un an cel mult. El continuă de zece ani. Până la epoca marilor tratate, războiul își arăta forța sa eroică. După încheierea tratatelor, războiul continuă până azi în formele cele mai lașe. În prima sa fază

avea ceva eroic, era încordarea spre ideal; în faza a doua războiul e o rămânere în vis rău. Indrăzneți, dacă puteți, și fixați printr'o întrezărire intuitivă, sau printr'un calcul aproximativ, anul când războiul, acest al nostru războiu, va înceta.

2. Idealurile naționale nu s'au împlinit. Tot ce s'a confecționat geograficește — se discută, se contestă, deci se neagă. Idealul național al fiecărui popor, realizat în forma lui de astăzi, e o declarație de războiu. E un moment îmbucurător pentru unii — dar acest moment conține în sine o epocă de suferinți și de vărsări de sânge... Pentru că idealurile naționale au fost împlinite de politicieni — ele au toate defectele operii politice. Pentru că idealurile naționale au fost împlinite prin arme, simțim că popoarele n'au fost la înălțimea idealurilor lor. Pentru că idealurile naționale nu s'au realizat pe un plan de cultură, ele s'au demascat și am aflat că au fost altceva decât idealuri naționale.

3. Fiecare popor își are prezentul său social pe care, virtualmente la început, efectiv mai târziu, îl înlocuiește ca un ideal social. La 1914 n'am fost sub dominația nici a Bisericii, nici a vre-unei Colectivități socialiste, nici a Statului. Am vrut altceva — acel alt ceva cu care s'a umplut veacul al XIX — unii dintre noi am vrut pe Marx, alții pe Nietzsche, iar cei buni la suflet și duiosi la inimă, ceva din Marx amestecat cu ceva din Nietzsche: democrația. Trebuie să dovedez pentru a afirma că am simțit nevoia de a reclădi viața socială pe individualismul lui Nietzsche sau pe comunismul lui Marx, — dar nu este nevoie de nici un argument ca să afirmăm că personalitatea încă nu se poate nietscheeniza după cum societatea nu s'a putut comunica. Nu este nevoie atunci de un nou ideal social.

4. Idealurile economice? Uitați-vă la desfrânarea raporturilor între producție și consumație, stabilită pe jus civile. Statul, al cărei firmă e dreptul public, n'a priceput, n'a putut, n'a îndrăznit, să se transforme într'un regulator. A ajuns un spectator pasiv al lărgirii granițelor libertății individuale în raporturile dintre producție și consumație, și a creat direct, ca un rezultat neînălăturabil al concepției sale — războiul economic între o clasă și altă, între un individ și individ, între un stat și alt stat. Nu putem rămâne nici în realitatea economică din statul alb — cel burghez, nici nu putem idealiza realitatea economică din statul roș — cel comunist — Rusia de azi. O intuiție în care să licărească o scântee de geniu, așteptăm încă să găsească linia de satisfacție materială și etică între dreptul civil și dreptul public pe tărâmul economic.

5. Cubismul este rezultatul eforturilor ca să împlinim un ideal de estetică. Frumusețea misterioasă, a cărei necesitate epoca noastră nu a simțit-o s'a răzbunat: arta, acum, trece printr'o criză de isterie. Poate — și asta ar fi o consolare — numai prin una de farsă.

* * *

Războiul a fost o trecere prin sânge și foc pentru un nou ideal. Și ce ne-a dat el? Pe Wilson și Lenin.

Surprinzându-ne că perdusem scopurile războiului, au rămas înfricoșați. Ne-a înfricoșat monstruoșitatea de a fi transformat războiul într'un scop. Atunci, printre norii compacți, dospți din aburii de sânge ce se desfășurau ca un decor de infern peste lumea încăerată, ca patrusprezece planeți luminoși, apărură cele patrusprezece puncte ale lui Woodrow Wilson. Ce entuziasm! Anul 1918 era să plesnească de chiotele noastre de fericire. Germania învinsă trebuia să devină o democrație. Eterna pace a popoarelor era garantată prin peceți masive. Tratatelor dezonorante erau înlăturate. Anexiunile și contribuțiunile erau declarate nedemne de timpul nou. Se născu un copil miraculos: Societatea Națiunilor. Se proclamă dezarmarea. Milioane de oameni sărmani, prinși până la înnăbușire de cingătorile tuturor felurilor de patriotisme, răsuflară adânc și ușurător. Se deschise prima pagină a «nouvei Evanghelii», deasupra căreia radia figura de economist și reformator protestant al președintelui transoceanic. Ți-ar fi fost rușine, atunci, să bănuiești că această nouă evanghelie era cartea marelui liberalism burghez, o expunere, printr'o falsă generozitate, a intereselor ascunse ale capitalismului american. Forțele sociale accentuate și deslănțuite din timpul războiului, își arătară ideologia lor prin patrusprezece fețe mincinoase. Wilson a fost sincer, cinstit; purtând în cap o concepție liberală întârziată, el s'a prăbușit în idealismul utopist. Innegurat, el nu a priceput ce însemnează forța capitalismului democratic, umanitar, imperialist. Democratismul lui de copil bătrân, pierdut în visuri liberaliste, deveni imediat cea mai zdrobitoare înșelare a oamenilor eșiți din războiu, înainte încă de a fi apucat să-și spele mâinile de sânge. Țineți în mână cele patrusprezece puncte și priviți prin ele Europa:

Tratatele din Versailles, Trianon, Sèvres, Neuilly — sunt dreptăți înjumătățite: amestec de wilsonism cu altceva. Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria — plătesc nu contribuțiuni ci reparațiuni. Dreptul naționalităților la autodeterminare — în spiritul lui Wilson — a rămas pentru viitor. Atâtea naționalități sunt dominate de altele. S'au instituit regimurile excepționale : în Alsacia și Lorena, în Silezia de sus, în Ruhr. Imperialismul militarist german distrus — înlocuit cu cel francez, englez, rus. Balcanii s'au mutat în Europa Centrală. Alcătuirile politice internațional-sateliste s'au fixat pentru războaie ce urmează. Marea Antantă nu-și păstrează atitudinea unitară, spartă de interese contradictorii. Taberile militare se reorganizează. La Washington se reduce numărul dreadnoughturilor, construindu-se submarine și avioane. Se prepară gaze noi, arme baccilare, superdreadnoughturi aeriene, tancuri, mine misterioase. Alianțele militare, ofensive și defensive, se încheie în fiecare zi pentru scopuri precise. Armatele se măresc pretutindeni. Anul 1924 e de mii de ori mai încărcat, decât 1914.

Tribunalul dela Haga de atunci și Societatea Națiunilor de azi! Acelaș spirit, aceeaș neputință. Cei 14 luminoși planeteți, cele patru sprezece puncte, au scripuit ca licuricii în noapte și s'au stins.

Cugetarea marxistă a secolului al XIX neputând zădărnici războiul, a scos din sânul lui, ca un protest, pe Lenin. În lumina filozofiei sociale, Lenin apare definitiv ca un protest împotriva războiului. E adevărat că în «Capitalul» lui Marx el a citit următoarele rânduri: «până acum filozofii n'au făcut decât să interpreteze lumea în diferite feluri; însă lucrul principal e de a o transforma». S'a făcut experiența marxistă, s'a încercat experimentul revoluției sociale. Fiindcă însă Lenin a crezut în mod absolut, că raporturile sociale sunt produse ale omului, ca pâna de în, sau o gheată, a îndrăznit să preschimbe această producție în conținut și în formă, după concepția învățătorului său. Evoluția economică și socială nu se efectuează în virtutea unei fatalități — care exclude orice activitate umană, — dar nici o voință nu se poate opune faptelor, în complexitatea lor adâncă, pentru a construi figuri imaginare. Omul, o colectivitate, o clasă, proletariatul, concentrându-și energia, ar putea împinge sau reține desfășurarea unor raporturi de clasă. Planul de preschimbare a vieții nu a eșit, în posibilitatea lui de realizare, din concepția lui Marx. De aceea Lenin n'a găsit sinteza creației sale și a redus revoluția la un fel de transformism politico-social, încă atât de neprecis deși atât de burghez, încât dacă s'ar înlocui numirile noi cu cele vechi, am vedea reconstruită fosta ordine socială, zguduită dar netransformată, în acelaș spirit în care a fost începută. După acest experiment, s'a verificat că faptul social își are și un conținut pur psihic, și că o construcție numai din fapte sociale fără armonizarea elementelor psihice din ele, în acelaș plan și aceeaș direcție, nu poate intra în concepția revoluționară.

Idea revoluției a scăpat.

Revoluția, fără însă vreun calificativ, va fi continuată de alții, împotriva cugetării burgheze și marxiste.

* * *

Pe acest drum al durerilor, ca spre o culme a izbăvirii, ajungem la idea revoluției a III, împotriva legiunilor marxiste și a inechităților burgheze. Nici o dialectică nu ne-ar pune în strâmtoarea Scyllei și Charybdei, în alternativa celor două idei: individualistă și colectivistă. Fiindcă atât idea individualistă cât și cea colectivistă au fost prezentate cugetării omului ca absolute, orice realizare a lor pare a fi exclusivistă, și prin aceasta decepționantă. Principiul individualist și cel colectivist se găsesc într'o dureroasă antinomie. Între personalitate și societate nu poate exista o coincidență completă, ci există în multe feluri o necorespondere. Nu însemnează nimic, că omul aristotelic e un «animal social»; simțim adevărul cugetării lui Börne, că: vieles kann der Mensch entbehren, nur den Menschen nicht (de multe se poate lipsi omul numai de oameni nu). Pare că ar avea dreptate profesorul Natorp: «Individul izolat e în realitate numai o abstracție în felul atomului, la fizicieni». Numai trăind într'o colectivitate individul devine o realitate, dar aceasta realitate, nu e a lui ci a colectivității, pe care o înfăptuește. Aceasta colectivitate devine cotropitoare, anihilează individul, și avem în cazul acesta, o colizie. Această colizie în viața socială se poate numai gândi, nu se poate însă realiza. O pierdere totală a individualității există în lumea organică: plasmodiile organizează societăți, în care personalitatea lor se pierde în mod absolut. A întreprinde o reconstrucție socială, adică a

înfăptui până la extrem o colectivitate, în care personalitatea se pierde, înseamnă a distruge cele mai dumnezeiești idei de libertate și creație. Colectivismul absolut provoacă prin contrast ideea individualismului absolut. Personalitatea omului, omul, e totul. Colectivitatea este un mijloc, un mediu, în care se desfășoară viața personalității. Dar dacă omul e totul, care e scopul și sensul acestei existenți individualiste? Până acum n'am căpătat nici un răspuns. Pesimismul însă ce rămâne în suspensie după această întrebare e ucigător. Fericirea, abnegația, jertfa, arta, supremația — sunt scopuri izolate și nu știm dacă individualistul absolut nu trebuie în fiecare zi să-și creeze noi scopuri. Nietzsche neagă orice sens în viață, chiar necesitatea unui sens. El admite numai moartea. Ideea morții îți ajută să treci multe nopți neplăcute, dar nu e psihologiceste posibil să treci prin toată viața purtat pe aripile ideii de sinucidere. Duhul nostru a respins, ca fiind cea mai pesimistă, concepția lui Nietzsche despre übermensch.

Scopul și sensul personalității trebuie căutat în rămânerea omului în omenire. Se poate evita înfrigurarea antinomiei, din clipa în care omenirea va avea în fața sa viziunea cea mai luminoasă a fericirii sale. Cine îi va da aceasta viziune? Fericirea nu se poate concepe cantitativ: se trăește ca o stare, ca o căldură de Maiu, ca o bucurie de primăvară pentru om și omenire. Vremelnicia existenții individualiste capătă o tărie morală și o forță de rezistență din imortalitatea omenirii.

Scopul existenței individualiste e omenirea; sensul omenirii e propria ridicare spre fericirea personalităților superioare. La aceasta fericire omenirea ajunge nu realizând idealul marxist sau rămânând în organizația burgheză a societății de azi.

Fericirea omenirii va începe, ca o căldură de primăvară, ca o bucurie de Maiu, în ziua când va începe în sfârșit cealaltă dictatură.

* * *

A cui?

A celor cari dincolo de legi, de oștiri, de tronuri și de guverne, lucrează activ la înfăptuirea unei fericiri ultime de pământ, fără să fie legați de bunătățile pământului — a celor care înfăptuiesc ideea spirituală într'o realitate materială și rămân totuși liberi de această realitate. Ei au preschimbat viața materiei într'un instrument pentru viața sufletească. Ei ne-au arătat izbăvirea nu în ascetism și în uciderea vieții materiale, — ceea ce ar fi însemnat pasivitate și renunțare — ci în curățirea și inobilarea acestei vieți.

Fărămițele de bine, de lumină, de știință, de etică, atât câte luminează deasupra veacurilor și ne-au fost transmise moșteniri de generații, sunt cuceriri ale acestor singuratici. Desfaceți orice pagină a istoriei, înlăturați datele care de cele mai multe ori înscriu în veșnicie barbariile regilor și fățărnicia politicianilor, și după ce ați scuturat această înșiruire de evenimente osoficate, rămâne în picioare, în pragul fiecărui veac câte-o luminiță care străbate de acolo, vie și veșnică, dincolo de tirania ducilor și de aparent epocalele bătălii, care au îngropat sub țărână, pentru o vanitate și un tratat, mii și mii de țeste sparte de ghiulele și despicate de paloș.

Vasco de Gama, Cristofor Columb, Cortez, Magelan, Pizaro, avântați pe corăbii cu pânze umflute de vântul oceanelor să descopere lumi noi. Gutenberg din Mayența, nascocitorul meșteșugului tipograficesc. Michel Angelo, Ariosto, Machiavel, Petrarca, Dante, Hans Sachs, Beatus Rhenanus, Donatelo, Verochio, Leonardo de Vinci, Erasm, Shakespeare, Goethe ori Kant; — dar cât se poate prelungi încă înșirarea de oameni cari ne-au ridicat peste destinul de mamifere săltate în două labe, din patru, în zarea veacurilor, din fund de peșteri!... Prin ce altceva decât prin luminița lor de fosfor, gloatele generațiilor au încetat să băjbăie în besna la care ne osândise funcția unui tub digestiv și a unui organ de perpetuare a speței? Și ce omenire binecuvântată s'ar fi desfășurat astăzi — dacă gândul lor, suflul lor, lumina lor, n'ar fi fost biruită până acum de spiritul sec al contemporanului, ori al urmașului neproductiv? Cei cari au fost — au îndurat acest destin. Cei cari vor fi — vor continua revoluția lor, căci revoluție e gândul și fapta lor, — și vor sfârși prin dictatură — nu pentru răsturnări de clase, ci pentru înfăptuirea unei fericiri pământene pe care pământeanul orb, ca amfibiile oarbe din mlaștinile peșterilor, o refuză.

Este aceasta o ridicolă utopie?

Nu. Este numai revoluția III-a, care nu poate să întârzie, care va sfârși prin a pune capăt luptelor de clasă și de națiunii — când va fi încă odată arhidovedită zădărnicia lor. Nefiind nici proletari, nici burghezi, — pentrucă aceste sunt nu atât categorii sociale,

cât stări sufletești — singuraticii aceștia vor rămâne deasupra intereselor de clasă. Vor fi împotriva ideologiei proletariului care, mâine stăpân pe o situație politică se transformă în asupritor neîndurat și lacom. Vor fi împotriva burgheziei, care neproducând nimic, consumă inutil ceea ce produc alții. Pentru că întreaga înfățișare socială contemporană, e a unei lumi confundată în politică, acești singuratici vor stabili principiile unei alte politici, pe temeiul noțiunilor revizuite. Pe temeiul tuturor noțiunilor revizuite: — cultură, civilizație, patriotism, umanitate — prilejuri până astăzi de veșnică turburare a omeniei.

Experiența dictaturei proletare victorioase în Rusia a dovedit nevoia centralizării și disciplinei. Pentru disolvarea ideologiilor socialiste și burgheze, pentru cucerirea statelor refractare, singuraticii aceștia vor admite ca moment inițial al acțiunii lor: centralizația absolută și disciplina. Ceea ce se observă pe alocuri, în Europa, în formă de mișcări ale intelectualilor, sunt încă începuturi, slabe și îndepărtate, dar începuturi. Înainte de revoluția franceză — cine putea bănuși că sămânța aruncată de Jean Jaques și de enciclopediști, pregătea într'adevăr ghilotinarea lui Ludovic Capet? Înainte de 1914, cine ar fi jurat că refugiatul politic moscovit Ulianof, dintr'un oraș elvețian, cu fața lui de calmuc și cu spinarea încovoiată pe masa bibliotecii, avea să înscăuneze dictatura proletariului în Rusia țarilor? Semnele timpului sunt îndepărtate și umbrite; taina descifrării lor stă ades ascunsă departe în timp.

Ca un desnădăjduit suspin, străbate într'o înfrățire unanimă de suferință, veștile de la toți intelectualii neamurilor îngenunchiați de stările de astăzi. Destinul lor e acelaș, fie aici, aproape de noi, în Serbia ori pe ulițele Bucureștene, ori în cetatea Lutetiei, ori în New-Yorkul cu sgârie nori de oțel, ori la Barcelona, sau în casele pustiite ale Moscovei. Această supremă încercare trimisă de soartă oamenilor de gând, de carte și de artă, cuprinde în ea însăș sămburile eliberării — este ea însăși avertisment și simptom.

Desnădejdea în care se cufundă omenirea va înfăptui ea, ceea ce de altfel se va înfăptui prin chiar rațiunea vieții omeniești: dictatura valorilor intelectuale.

MOARA UITATĂ

DE

ION PILLAT

Sub sălcii boltite pe iarba din luncă,
Ca păsări de aur se-alungă lumini
La moara pustie ce nu mai aruncă
Pe murmurul apei un cântec deplin.

Cu spatele gârbov, cu barba sa verde
De mușchi și cu ochii rotunzi — an cu an
Își uită menirea și rostul își pierde —
Și moara se schimbă în chip năstrăvan:

Un Moș al pădurii, cu pletele'n muguri,
De drumuri și oameni de mult ocolit. —
Dar dacă plăvanii nu rumegă'n juguri
Și carul n'așteaptă să fie golit,

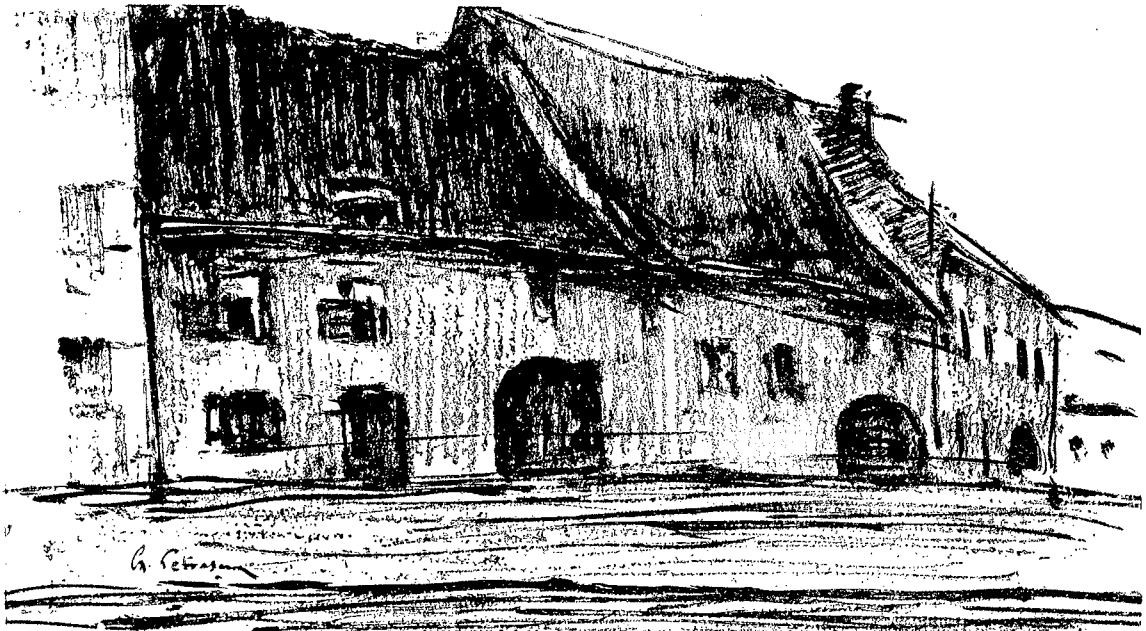
Poporul cu pene: sticleți, măcălendre,
I-agață de umeri un cuib ca un vis,
Și puii de iepuri s'globii își fac mendre
Și, vezi, le primește cu suflet deschis.

Și seara, pe drumul pierdut, căprioare
Sfioase, la pieptu-i de frate bătrân
Își strâng botul umed — și'n noapte izvoare
Li leagă ritmic un sânge păgân.

Și trupul său mare de zeu păduratic
De-acum nu mai știe nici om, nici cuvânt —
In freamătul frunzelor, primăvăritic,
Ce trainic se leagă cu vechiul pământ. . .

Sub sălcii, pe iarba poienii din luncă,
La moara uitată mă voi sihăstri —
Să fiu vietatea de codru ce-aruncă
Ușoara ei umbră pe apele vii.

OMUL CU INIMA DE AUR

DE

ION MINULESCU

PRIETENUL meu Dumitru Dumitrescu Dum-Dum, este un intelectual în genul lui Edgard Poe. Ca și neînsemnatul său confrate de peste ocean, Dum-Dum bea fără nici o preferință tot felul de alcooluri, până ce cade sub masă, iar în puținele sale ore libere, scrie nuvele și romane senzaționale, pe care directorii cotidianelor, i-le plătesc cu 50 de bani rândul pentru foiletonul cu «va urma».

Eu și Dum-Dum, suntem vecini cu odăile. În antret-ul cu tavanul și pereții încondeiați de arabescuri multicolore, cârpite pe ici, pe colo, cu tencueală albă de var, ușile noastre par neclintite și solemne ca două icoane împărătești pe un altar de biserică ortodoxă. Cei câțiva îngeri și porumbei stilizați într'un rococo aproximativ, completează pictura murală a sanctuarului nostru comun în care Coana Filina oficiază prepararea gustării de dimineață. În odăi, dormim și lucrăm numai. Fereastra lui Dum-Dum dă în stradă, a mea în curte. Proprietăreasa noastră și a caselor astea bătrânești din strada Toamnei, ne iubește ca pe copii ei — doi băieți cam de vârsta noastră, morți amândoi în războiu, pe valea Prahovei. De șase ani, nu ne-a mărit chiria cu un singur ban. În mahala am început chiar să trecem drept moștenitorii Coanei Filina, care își motivează atitudinea față de noi, cu tradiționala pomană pentru odihna și îndestularea postumă a celor de pe lumea cealaltă.

— «Să fie de sufletul morților!» oftează ea, ori de câte ori vecinele îi deschid perspectiva unui câștig mai mare.

În schimb, și noi suntem doi chiriași ideali: nu facem gălăgie, ținem odăile curate și mai ales, nu aducem noaptea femeii în casă. Meteahna prietenului meu, trece aproape neobservată. Dum-Dum este un bețiv simpatic. Bea cum se spune: «de unul singur» — bea liniștit și demn ca un fluviu care își înghite afluenții în seninătatea unei orânduiri fatale, pentru ca mai târziu să se arunce și el în mare. Și marea lui Dum-Dum, este un divan acoperit cu o velință oltenească, deasupra căreia Isus Hristos, perpetuează parcă din cadrul unei vechi icoane bizantine, binecuvântarea unui pocălit: «Beți dintru acesta cu toții, căci acesta este sângele meu, al legii celei noi, care pentru voi și pentru iertarea păcatelor voastre, celor mulți, se varsă»...

Odaile noastre sunt mobilate aproape la fel. Acelaș divan pe care dormim, aceeaș masă de scris cu câte o bibliotecă rulantă în dreapta și un dulap cu rufe în stânga, aceeaș sobă albă de zid cu olandele de marmură imitată și acelaș cuier de fier după ușe. Singura diferență, este icoana. La mine Isus Hristos nu este cu apostolii la masă. Stă gol în apa Iordanului care îi trece de glesre și primește botezul dela Sf. Ioan în timp ce Ingerul Domnului, așteaptă cu un cearșeaf alb pe brațe, sfârșitul originii acestei datine creștinești.

Coana Filina, ne povestește adesea întâmplări de când era tânără, sau chiar și mai de mult, din cele auzite dela părinți, de pe vremea

«Când mai mergeau boierii în butcă la Brașov»

cum ar zice Ion Pillat. Multe din ele au fost popularizate de Dum-Dum prin filetoanele ziarelor care publică mai ales Dumineca, și ceva literatură. Colaborarea anonimă a proprietăreii noastre, a contribuit probabil să mărească gustul prietenului meu pentru subiectele senzaționale, care după războiu mai ales, câștigă pe cetitor mai repede decât realitatea abjectă a unui conflict social sau banalitatea siropoasă a unei dragoste false. Nimic mai natural dar, ca în atmosfera creată în casa asta, Coana Filina, Dum-Dum și cu mine, să fi devenit cu timpul executorii testamentari ai atâtor fantome, private până mai ieri de mângâerea postumă a îndeplinirii ultimei lor voințe prin popularizarea publicității.

* * *

Zilele trecute, Dum-Dum intră în odaia mea, palid și desfigurat ca și cum s'ar fi coborât de pe masa de operație. Vinul «dres» nu-ți strică numai stomacul, dar îți schimbă și trăsăturile feței. Il crezui deci, victima vreunui cârciumar fără scrupul.

— Ce-i cu tine?... Iar ai făcut-o «lată»!...

El mă privi cu ochii împăinjeniți și îmi răspunse negativ din circumflexul sprâncenelor.

— Unde-ai fost aseară?...

— În odaie... Am dormit până adineaori.

Il crezusem lipsă de-acasă. Cum n'ayusesem nimic interesant să-i comunic în timpul zilei, plecasem la Minister dimineata, fără să trec pe la el și mă întorsesem grăbit să pun la punct regulamentul permiselor pentru exportul grâului pe care Ministerul mi-l încredințase confidențial. Care putea să fie deci, cauza fantomaticii apariții a prietenului meu?

— Ce ți s'a întâmplat atunci?... Parcă-ai fi fiert în ceară!...

Dum-Dum își vârî două degete în buzunarul vestei și scoase un obiect mic pe care mi-l întinse.

— Cunoști asta?

Era cameea inelului pe care îl purta în degetul mic, o cornalină ovală și bombată ca o curmală pe care era gravat un porumbel cu o ramură de maslin în cioc, iar de o parte și de alta un A și un Q.

— Cum să n'o cunosc!.. Dar inelul unde e?... De ce i-ai scos piatra?...

— Nu i-am scos-o eu.

— Cine atunci?

— El!...

— Care el?...

— Omul cu inima de aur!...

— Admirabil titlu pentru o nuvelă fantastică! exclamai eu. Nu înțelegeam însă pentru ce fusese nevoie să-și demonteze cameea și mai ales, pentru ce continua să-și păstreze figura aceea de fakir.

Explicațiile care urmau nu mă dumiriră complet. Ba ceva mai mult, seriozitatea neobișnuită a prietenului meu, începu cu timpul să mă turbure și pe mine. Până atunci, ascultasem numai întâmplări ciudate, pe care fantezia lui Dum-Dum le înfățișa în cadre mai mult sau mai puțin verosimile, dar niciodată imposibile. De data asta însă, cele petrecute cu o noapte înainte, depășiau fantezia inteligenței unui om treaz, pentru a se confunda cu irealul din visele fumătorilor de opium și hașiș.

Povestirea prietenului meu fuse lungă și plină de peripeții. Ea ne consumă trei rânduri de cafele turcești duble și câte trei țigări de foi de fiecare, făcu pe coana Filina să piardă biletul gratuit la reprezentația lui «Hamlet» cu Aristide Demetriade și ne încărcă bugetul mesei de seară, pe care trebuirăm s'o luăm într'o bodegă deschisă și după miezul nopții.

Când povestește, prietenul meu nu se rezumă niciodată. Inventează tot felul de amă-

nunte care prelungesc povestea ca infinitatea ciucurilor unui șal venețian. Când e treaz, are îmblădieri de gondolier și vocea lui metalică, trenează parcă fierbinte și coclită ca o «Mandolinetă» pe «Canale Grande». Când e afumat însă, stă șașpân, mut și misterios ca «Bocca di Leone» pe care n'a săturat-o toate anonimele epocii dogale. De data asta, deși abătut, prietenul meu era totuș treaz.

* * *

— «Venisem acasă mai târziu ca de obicei, începu el. Să fi fost aproape de miezul nopții. Mă întârziase ploaia și constatarea banală, dealtfel, că pe timp de ploaie dispăreau orice diferență dintre nomenclaturile «urban» și «rural». Trotuarele Bucureștilor mai ales, pe timp de ploaie, au aerul unor femei pierdute. Pe Bulevardul Carol aproape pustiu, număraseram toate petele violete pe care globurile electrice le desena pe asfalt, până în

dreptul unei clădiri cu patru etaje în fața căreia nu știu de ce m'am oprit. Pe timp de ploaie, privești foarte rar în sus. Pentru prima oară, Bucureștii îmi păreau un oraș cu adevărat mare. În lumina electrică, transparența picăturilor de ploaie, dădea celor patru etaje măreția multiplicării la infinit. La ultimul etaj, era o fereastră deschisă. O vioară scârțâia o romanță de Delmet. Pe timp de ploaie toate viorile parcă scârțâie. Noroc însă că o voce de bărbat interveni la timp:

*«Encore un baiser veux-tu bien —
«Un baiser qui n'engage à rien»...*

«Admirabilă ocazie îmi zic eu. Poate dau peste un document mai mult, pentru studiul meu «Sărutarea de-alungul veacurilor»... Vioara și vocea bărbatului însă, tăcură. Dacă fereastra ar fi fost mai jos, un simplu document auditiv nu mi-ar fi fost de ajuns. Cele ce se petreceau însă în odaia dela al patrulea etaj, trebuiau să rămână pentru mine un veșnic mister. Mă gândeam totuș:— Pentru ce oare pe timp de ploaie, nu fredonăm decât cuplete în care predomină cuvântul «sărutare»? Să fie oare din cauză că picăturile de ploaie schițează în căderea lor pe trotuar, gestul sensual al unor buze ce se lipesc de altele?... Ploile rezezi mai ales, au ceva din vertijul cascadelor. Or, în afară de aceste ciudate căderi naturale, de apă, singură sărutarea îți mai poate da vertijul adâncimilor în care pierzându-te cu ochii, sfârșești prin a te pierde cu totul. Studiul meu trebuia să rămână dar tot acolo unde îl lăsasem.

«Știi că vorbesc de cultul sărutării la cei vechi și mai ales, la insularii din Lesbos și arhipelag. Aci am citat și versurile lui Baudelaire:

*«Lesbos ou les baisers sont comme les cascades,
«Qui se jettent sans peur dans les gouffres sans fond».*

«Pomenesc apoi de definițiile pe care le dă sărutării Catul, Tibul, Sfântul Paul, Papa Alexandru VII, Jean Second în cârticica lui «Codul Sărutării» și în Verlaine, Rostand și alți contimporani. Toate sunt însă incomplete și false. Imi adusei aminte atunci că aveam acasă o carte cumpărată în ajun de la un anticar — opera unui anonim tipărită cu privilegiul regelui Ludovic XIV — în care răsfoind la întâmplare, găsisem câteva noi definiții ale sărutării...

«Ploaia stătuse. Imi grăbii pașii și odată ajuns acasă, deschisei fereastra. Cu toate că era aproape de miezul nopții, sgomotul străzilor populate ajungeau până la mine. Mirosul de salcâm, plutia în atmosfera umedă, ca un fluid misterios și înviorător de nu știu ce

vechi și necunoscute oboseli ale pământului. Ploaia îl deșteptase parcă și îi dăduse aripi. Ploaia care îngreunează aripile fluturilor și stinge flacăra torțelor aprinse în noapte cu mirosul lor fosforescent, insinuant și sensual...

«Deschid opera anonimului și cetesc. Sunt lucruri admirabile în cărticica asta. Ascultă bunăoară: *«Sărutarea este însăș femeia. Sărutarea adevărată, este numai sărutarea buzelor. Sărutarea este în acelaș timp un exercitant și un calmant. Ea irită, potolește și omoară. Sărutarea singură îți spune dacă ești iubit. Corpul femeii se vinde, sărutarea se dăruiește»*. «Ce zici? La un moment dat, mă îndrept spre fereastra deschisă spre stradă. Ferestrele dela parterre n'au poezia celor dela al patrulea etaj. Dacă un trecător întârziat și-ar fi oprit pașii în fața ferestrei mele, ar fi putut privi înăuntru nesupărat de nimeni. De obicei însă, nu ne oprim decât sub ferestrele în dosul cărora plutește ceva din atmosfera misterioasă a perdelelor trase.

«Mirosul salcânilor devenise insuportabil. Felinarul din fața ferestrei mele se stinsese. În stradă, nu se mai deslușia nimic, decât strălucirea de o clipă a picăturilor de apă ce traversau scăpate din strașină, pătratul de lumină al ferestrei. Undeva departe, un ceasornic bătea miezul nopții... Tu știi că sensibilitatea mea nervoasă, îmi anunță miezul nopții cu o precizie de cronometru. De obicei, la ora asta pleoapele mi se închid singure ca niște clape de flaut, scăpate de presiunea degetelor. Mi-era somn și mă pregăteam să închid geamurile...

«În momentul acela însă, în cadrul ferestrei, ca și în rama unui tablou pe care l-aș fi atârnat atunci în perete, îmi apărură portretul unui bătrân cu barba albă, lungă și resfirată spre dreapta, o copie exactă dacă nu chiar originalul ce-i servise lui Buonaroti pentru popularul său Moise. Rămăsesem pironit locului. Imi dădusem seama din primul moment că apariția din fereastră, n'are nimic din existența șubredă a unei fantome, că nu e nici o hiperbolă vizuală, nici reconstituirea nebuloasă a vreunui spirit pe care l'aș fi purtat în gând. În fața mea aveam o ființă adevărată cu trup de om ca toți oamenii, un bătrân cu figura palidă dar mobilă, cu ochii stinși dar destul de sticloși și vocea oboșită dar destul de sonoră. Câteva clipe, ne privirăm amândoi măsurându-ne cu ochii, ca și cum ne-am fi surprins reciproc, unul cu mâna în buzunarul celuiilalt. Vocea lui mă făcu să tresar. Buzele i se conturară deodată roșii în jurul rotogolului negru al gurii ca aparatul de fixat gâtul condamnaților la ghilotină și dinții lui albi și strălucitori ca niște cuțite, căzura de mai multe ori, decapitând o frază ciudată, fără rost, compusă numai din cifre.

— «O sută treisprezece mii, șapte sute, treisprezece.

«Cine era musafirul ăsta nepoftit și ce însemna maniera asta de-a intra în vorbă printr'o frază aritmetică? Mă apropiam de fereastră și-l întrebai:

— «Doriți ceva?

«El îmi răspunse printr'un gest afirmativ.

— «Dacă doriți bani, vă previu că nu posed suma pe care mi-ați cerut-o adineaori.»

— «Nu erau bani... O sută treisprezece mii, șapte sute treisprezece sunt zilele socotite a câte 24 de ore, pe care le-am trăit până în acest miez de noapte.

«După socoteala mea sumară, numărul acesta de zile, reprezenta câteva sute de ani. Probabil că aveam de a face cu un nebun. Cu nebunii însă trebuie să vorbești altfel. Ca să te înțelegi cu nebunii, trebuie să le vorbești sau în pilde ca înțelepții sau să știi face și tu pe nebunul. Un om de rând, o mediocritate intelectuală, nu poate pricepe pitorescul unei convorbiri cu un nebun. Mă alipii atunci de fereastră și obrajii mei simțiră deodată și boarea nopții umedă de ploaia primăvăratică și respirația caldă și mucegăită a necunoscutului din stradă. Ii zâmbii prietenește și-l întrebai:

— «Ești bun să-mi spui și mie ce vârstă ai?

— «Trei sute unsprezece ani și o sută nouă

zeci și opt de zile, socotind bine înțeles și cele treizeci de zile ale anilor bisecți.

— «Și cum se face că ai întârziat așa de mult pe lume?

— «Fiindcă până ce nu mă voi întregi și eu ca toți muritorii, nu pot muri.

— «Îți lipsește ceva?

— «Da...

— «Vre-un organ principal?

— «Cel mai principal... Inima!.. Am pierdut-o pentru o singură sărutare. Și sărutarea pentru care am fost omorât, mă perpetuează totuș, ca pe o statuă fără viață...

«Il compătimii cu un gest exagerat de o dezolare falsă până la lacrimi. Dar atitudinea lui calmă și demnă, îmi dădu să înțeleg că bătrânul nu avea nevoie de compătimirea mea. Căutai deci să reiaui firul conversații.

— «Cum te cheamă pe D-ta?..

— «Abraham Zacheul...

— «Iartă-mă, dar numele ăsta îl aud pentru prima oară. Nu cumva ești frate cu jidovul rătăcitor?

— «O, nu!.. Mai întâi, nu sunt jidov,.. Dela 1613 până la 1693 m'am numit altfel. Din ziua în care am împlinit optzeci de ani, mi-am luat numele patriarhului Abraham, tatăl lui Isaac și întemeietorul poporului evreu, iar după alți două zeci de ani, mi-am zis și Zacheul, fiindcă un veac de viață, îmi da dreptul să mă numesc cu adevărat «bătrânul».

«Nebunul mă țintuise de fereastră. Eram așa aproape de el, că barba lui se respirase în bătaia vântului pe pieptul meu.

— «Dar cine ești D-ta?

— «Eu sunt omul cu inima de aur.

— «Adineaori îmi spuneai că n'ai inimă.

— «N'o mai am fiindcă mi-a fost furată... De trei sute și mai bine de ani, de când umblu să mi-o pot pune la loc, să mă pot întregi și eu ca toți muritorii, să pot muri și eu odată!..

«N'am cunoscut în viața mea tristețe mai fără remediu, ca oftatul adânc și fierbinte cu care necunoscutul din fața mea, părea că închee blestemul unei întregi generații de Danaide. Nebunul năruise în mine cupola templului în care adăpostisem învățătura pontifilor înțelepciunii omenești. Nu știam cine este acest Abraham Zacheul, condamnat să trăiască la infinit. Imi dau seama însă că moartea unui om nu este decât o simplă oprire de ceasornic și că trupul fără inimă ca și omul fără ceasornic, poate trăi cu adevărat la infinit... Lungimea timpului nu este de cât mișcarea convențională a minutarelor, fie că se învârtesc în jurul unui cadru smălțuit, fie că se agită în cuprinsul a patru compartimente de carne însângerată».

Până aci prietenul meu nu-și întrerupsese povestirea decât în timpul celor două sorbituri cu care golise întreaga ceașcă de cafea.

— Fă-mi una mai dulce că destul de amară, e povestea pe care am să ți-o spun.

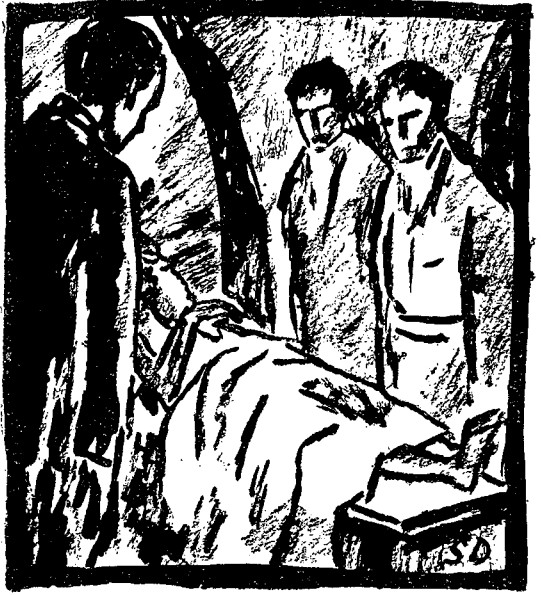
Și prietenul meu continuă:

— «Iată acum și povestea omului cu inima de aur. Ți-o reproduc așa cum mi-a fost spusă și mie. Nu adaug nimic de la mine, fiindcă mai mult decât am auzit, nu se poate închipui... Se pare că în tinerețea lui, Abraham săruta mai bine ca toți seniorii dela Curtea lui Ludovic XIII. La început, femeile din popor îl porecliseră «gură de aur». Dar cum sărutarea nu-i decât ritmul plastic al inimei omenești, o maică de la Post-Royal îi zise «omul cu inima de aur» și ecoul acestei reputații sgomotoase, ajunse într'o bună zi până în palatul Luvrului. Regina Anna căută să-l cunoască. Neconsolată încă de moartea Ducelui de Buckingham, regina ceru Cardinalului Ri-

chelieru să-l atașeze Curței sale. Șiretul Cancelar însă cunoștea și el faima tânărului gentilhomme. Intr'o noapte, trei spadasini mascați îl atacară în piața bisericii Saint Germain l'Auxerois, chiar în fața palatului din care se strecurase pe furiș. Inima însă, în loc s'o ducă stăpânului lor ca dovadă că îndeplinseseră mandatul cu care fuseseră însărcinați, o vândură unui «orfèvre» pentru 750 de «pistoли» împărțiră banii și fugiră în Statele papale.

«Te las acum să ghicești singur voiajurile făcute de diferitele fragmente ale inimei bietului Abraham, timp de aproape 300 de ani. Povestea misteriosului meu musafir, este cu mult mai grozavă decât a jidovului rătăcitor. Ahasverus, cel puțin, a fost blestemat de Isus Cristos; Abraham Zacheul însă, nu-i decât victima celei mai frumoase podoabe pe care poate avea omul. De aproape 300 de ani, omul acesta rătăcește din oraș în oraș, din țară în țară, din continent în continent, pentru a-și putea strânge la un loc propriile sale inimi, răspândit prin diferitele bijuterii, transformate și ele, de zeci și sute de ori poate. La Paris. Florența, Varșovia, Smirna, Colombis, Sydney, Pernambuco, Caracas, New-York, Tamatava și nu mai știu prin ce alte orașe încă, Abraham găsise câte o broșe, o pereche de cercei, un inel, o brățară, un ac de cravată, un buton de cămașe, un capac sau un lanț de ceasornic, pe care le rescumpărare după importanța obiectului și mai ales după sufletul posesorului...

«E cea mai grozavă tragedie umană pe care am cunoscut-o până astăzi și probabil cea mai mare cinste pe care mi-a putut-o acorda mărinimia ursitoarelor. Ultimul capitol al acestei povești supranaturale, l'am încheiat aseară eu»...

* * *

De și deprimat, prietenul meu păstra totuș atitudinea unei satisfacții depline, împrumutate parcă din tabloul Coanei Filina, ce reprezenta pe Napoleon Bonaparte după victoria dela Austerlitz. Nu știam dacă trebuie să zâmbesc sau să-mi păstrez seriozitatea mărită de curiozitatea sfârșitului acestei tragedii senzaționale. Eram sigur că povestea omului cu inima de aur, era inventată pe dea'ntregul de prietenul meu, care sonda probabil efectul unui nou foileton.

El însă îmi bănuia gândul și grăbi sfârșitul poveștii, mai înainte ca eu să pot deschide gura.

— «O să mă întrebi poate, continuă el, ce căuta la mine bătrânul Abraham... Cum?... N'ai ghicit încă?... Iată ce căuta...

Și Dum-Dum, scoase din nou din buzunarul vestei cornalina demontată din inel.

— «Iși căuta ultimul fragment din inimă. N'am ezitat un singur moment. I-am dat inelul cu satisfacția sufletească cu care a-și fi miluit un cerșetor. Simțeam însă că cerșetorului din fața mea, dându-i posibilitatea morții, îi dăruiam însă și viața pe care n'o putem trăi cu adevărat decât subordonând-o inimei. Bătrânul mi-a luat inelul cu lacrimile în ochi.

— «N'am să ți-l pot plăti, îmi spuse el. În schimb însă, amintește în studiul d-tale asupra sărutării, și de pățania mea... O să facă poate senzație...

«Cu degetul cel mare, îi demontă apoi cameea pe care mi-o restituți și scoțând din buzunar o mulțime de alte bijuterii stricate, le amestecă în podul palmelor împreunate în formă de ciutură, suflă în ele ca și cum ar fi vrut să aprindă un tăciune aproape stins și le înghiți ridicându-și ochii la cer și lungindu-și gâtul ca o lebadă care n'ar mai fi băut apă de 300 de ani...

«Ce-a mai fost pe urmă nu știu. Abraham Zacheul dispăruse ca și cum pământul

s'ar fi deschis sub picioarele lui. M'am aplecat peste fereastră și-am privit afară. Pe strada Toamnei, întunericul era mai negru și mai compact decât în nopțile Infernului lui Dante.

«Am vrut să-ți povestesc imediat cele petrecute, dar tu dormeai și mi-a fost milă să te deștept. M'am întors la mine în odaie și am adormit îmbrăcat ca după o beție rablaisiană, când îți simți capul umplut cât o butie și picioarele mai lungi decât un tren de marfă».

* * *

Seriozitatea constantă a prietenului meu, îmi dăduse să înțeleg din primul moment că trebuie să-mi amân pentru altă dată glumele cu care obișnuiam să încheem discuțiile roaste literare. Ca foileton de senzație, născocirea lui dum-dum, era foarte reușită.

Plecarăm să mâncăm într'o bodegă din centrul orașului. Aci însă îmi aruncaii ochii întâmplător pe un ziar de seară, și ochii mei se opriră instinctiv asupra rubricii «Intâmplări din capitală».

— Te-am prins, exclamai eu triumfător.

El nu pricepea la ce fac aluzie.

— Iată de unde ai furat povestea omului cu inima de aur...

Prietenul meu holbă ochii pe rândurile idicate de mine.

«Azi noapte a fost găsit mort în strada Toamnei un bătrân aproape gol, fără nici un act de indentitate asupra lui. Cadavrul a fost transportat la morgă.»

— Să știi că ăsta e Abraham Zacheul, îmi șopti el cu teama omului care caută să scape de control.

Eram convins că prietenul meu citise înaintea mea ziarul și că povestea omului cu inima de aur, fusese brodată cu repeziciunea obișnuită a ziaristului de rasă, care cu cât este mai inteligent, cu atât devine un mai perfect instrument mecanic în mâna secretarului de redacție sau chiar a paginatorului. A doua zi însă, Dum-dum dădu buzna în odaia mea.

— Știi că n'am putut dormi toată noaptea... Hai la morgă... Trebuie să văd numai decât pe bătrânul găsit mort în strada Toamnei.

Epilogul povestii omului cu inima de aur, promitea să devină interesant.

Plecarăm la morgă, unde norocul făcu să găsim de serviciu în ziua aceea, tocmai un doctor prieten al nostru. Cadavrele necunoscuților erau așezate la rând ca legăturile de zarzavat în piață. În fața unui bătrân în care recunoscui după descrierea din ajun pe Abraham Zacheul prietenul meu se opri cu pietate și șopti:

— ăsta e!...

Doctorul ne privi nedumerit o clipă, apoi curios, ne întrebă cu oarecare jenă:

— De unde știi că e ăsta?

De data asta nedumerirea se întinse ca o boală contagioasă și pe figura noastră. Să fi știut oare și doctorul ceace credeam că afară de noi doi, nu mai poate știe nimeni?

— Al cui e cadavrul ăsta?

— Al cui e, nu se știe încă... În schimb însă, e o piesă de mare preț, un adevărat fenomen al naturii... Când i s'a făcut disecția, în locul inimei i s'a găsit un bulgăre de aur...

* * *

În drum spre casă, încercai să-mi încurajez prietenul ca de obicei.

— O să iasă ceva extraordinar, povestea omului ăsta cu inima de aur.

Dum-Dum, dădu desnădăjduit din cap.

— Ce vrei să iasă dintr'un fapt adevărat?... Eu nu știu decât povești inventate de mine...

Căutai să-l conving că greșește. El însă îmi repeta cu încăpățănare:

— Unde nu e imaginație, nu e artă... nu e literatură. E numai ziaristică de calapod...

Dar dacă-ți place așa de mult, n'ai decât s'o scrii tu... Îți vând subiectul ție... Hai de-mi cumpără o sticlă mare de «Cherry Brandy».

IN AMINTIREA ȚĂRANULUI ZUGRAV

DE

LUCIAN BLAGA

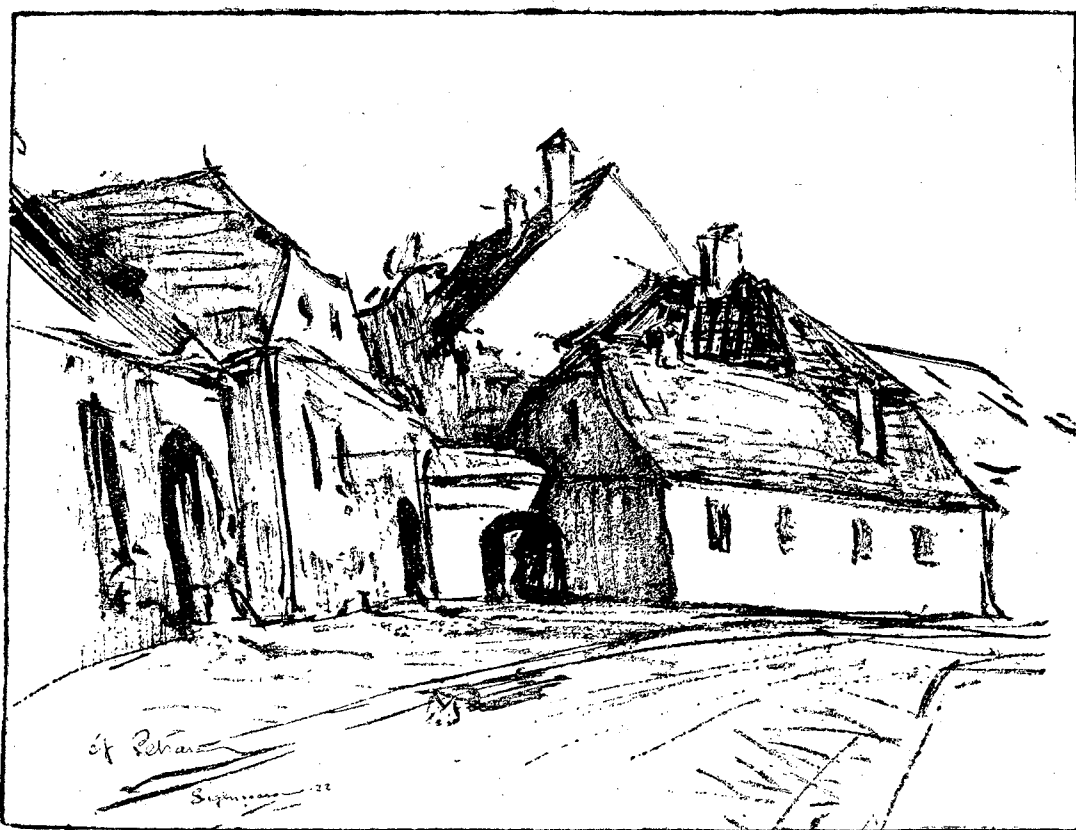
AZI trăești în legenda ta
cum ai trăit în câmpuri și în sat
Mi-aduc așa de bine aminte
de mâinile tale grele ca tăvălugul
cu care pecetluiai sămânța'n arătură
Mi-aduc aminte de ochii tăi verzi ca mura necoaptă—
și de meșteșugul blând cu care zugrăveai
sfinți atât de fragezi
par'că veneau deadreptul din lună

Erai prieten cu toate minunile
(O fată ți-a venit în ogradă să-ți zică :
«Spune-mi, spune-mi, cum s'a născut
pruncul Isus fără tată?»
Intr'o icoană închipuită de tine
i-ai arătat în aur și'n albastru ceresc:
«Astfel stat-a Maria'n genunchi,
iar cu ciocul întins peste ea
o pasăre plutind a scuturat o floare
Ce-a mai venit se poate-asemăna numai c'un vis —
din pulberea de floare
cernută peste tânărul ei trup
fecioara Maria
a legat rod ca un pom»
Nu semănă cu-această abia șoptită poveste inima ta ?)

Erai numai om, și totuși — când ai murit,
s'a adunat mult norod în pragul tău —
crezând că fără veste te vei ridica la cer
și vei înălța cu tine
satul și pământul.

Din volumul apărut: «In marea trecere» — Cluj 1924.

A M I N T I R E

DE

M. B E Z A

CUM suiam călare și mă uitam țintă spre munte, auzii pe chirigiu, care-mi înțelese desigur nedumerirea :

«I-au pus foc, de n'a rămas nimic!»

Cuvintele adiau slab ca dintr'un trecut de întuneric și numai după oarecare vreme începui a le prinde rostul :

«I-au pus foc, de n'a rămas nimic!»

În locul mândreții de sat cunoscut, acuma ziduri și ziduri prăbușite, ale căror pietre se rostogoliseră pe drum, încât anevoie puteam străbate. Urgia nu-l va fi ajuns demult, căci apăsa în aer o neîntreruptă muțenie : sburătoarele răznite pesemne în clipa de spaimă nu avură timp a se reîntoarce; dar tufele de urzici, de bozii și de bălării amare năvăliseră de pretutindeni. Și prin verdele acestor podoabe ale părăsirii se lămuria, ghicindu-se mai mult, năuntru vreunei case de altă dată; vreo fereastră lăsată oarecum ironic în cercevele, vreo fărâmă de scară cu trepte stinghere ce nu duceau nicăiri. Mai departe recunoscu și piața :

«Aici, — am zis chirigiului, — se ținea târgul. Să ne oprim oleacă».

Platanul cu puține frunze uscate încremenise deasupra fântânii, care tot mai purta un fir de apă ; și plânsul ei năbușit măria încă simțimântul de ruină, spunea ca un suflet în agonie de vechi legături cu lumea, cu viața, cu mișcarea din alte zile.

Căutam de jur-împrejur să-mi zugrăvesc mie însumi, reclădind în gând, ceea ce fusese cândva:

Colo hanul. Pe canaturile porții grele de lemn străbătea ciocănitul meșterului-făurar. Alături un cuptor; fundu-i negru se aprindea în răstimpuri de văpăi, care mișcau resfrânțe pe dughenile din față — unele închise, altele cu negustorii înăuntru, așezați tihniți pe divanuri moi, înflorite. Apoi turnul bisericii; iar la stânga, pe ulicioară, și casa lui Dogă, fruntaș în trebile Satului. Era bătrân, păru-i alb și pletos încadrând o față rotundă care se luminase de atâta bunătate, când mă poftise din prag:

«Rămâi aci pe noapte, drumurile sunt foarte primejdioase».

Stăturăm, mi-aduc aminte, în ceardac, de unde se desvăluia ochilor și parte din piața liniștită. Frunzișul platanului, pe atunci luxos, întăria mai mult umbra sfințitului, care suna când și când de răsul viu și dulce al fetelor strecurate la șipot. Vârful turlei, desprins oarecum, plutea sus în rumeneala pe stinse, cu marele clopot aninat din bolta cu multe arcade. Intr'un timp îl văzurăm clătînându-se și câteva bătăi căzură lin, împrăștiate, îngânate departe. Dogă se ridică în picioare și, făcându-și cruce zise:

— Acum e voie-bună și spor și bogăție, dar nu pot să nu cuget la vremea când îl atârnărăm întâiu...

— Clopotul ?

— Da, clopotul; din Atos tocmai l'am adus, or fi vreo patruzeci de ani și mai bine. Și Dogă scăzu vorba ca și cum ar fi evocat o taină din apusul înegurat:

«Vezi moartea, pândea — pândea să capete glas, și cât l'am pus în turlă, a și pornit...»

Se opri. Luând aminte că nu-i pricepeam cuvântul, începu a-mi lămuri domol și răstit, cum se abătuse ciuma în sat și clopotul grăise necontentit a nesfârșită jale; că se prăpădia lumea cu nemiluita, și mic și mare, de n'aveau timp să le îplinească datinile creștinești. Iar unii puteau vedea îngroziți, cu ochii lor, năluca ceea cumplită a molimei cum luneca din străzi în case și din case în străzi, aci suflând cu duhul ei rece de pierzanie și aci rânjind în aiureala de aramă a clopotului. Și ce se gândi atunci Dogă ? Scrise la Muntele Atos, de veni un egumen cu apă sfințită. Și egumenul înaintea, după el norod mult, cu rugăciuni, cu icoane, cu legănări de prapuri și de cădelnițe, purceseră dela biserică în patru părți afară din sat și în patru copaci așezară patru sticlute din aghiasma ceea și le țintuiră vârtos cu niște potcoave, spunând că țintuesc ciuma.

«Ei, și dacă scăparăm de una, curând altă năpaste ne lovi».

De astă dată satul întreg, cu pădurea, cu vilele, cu pășunile dimprejur, fuse vârdut de Sultan unuia Giavid, Giavid Bei din Saraghiol. Acesta pusese dăjdiile grele — așa de grele că nu le venia oamenilor să creadă, când le vestise într'o zi telalul. Se ridicară murmure nestăpânite de răscoală; ci, neputându-se împotrivi, mulți hotărîră mai degrabă să-și ridice casele într'aiuri. Și unul câte unul se făceau nevăzuți, până ce Beiu prinse de știre și trimise o strajă puternică. Urmară atunci zile și mai ales nopți întregi de necurmată groază: căile păzite să nu iasă nimeni, chemări și fluerături zvârlite dintr'un capăt și răspunse dintr'altul, aspre, fioroase. Tresăria din somn, fără să mai știi ce să cugeți. Odată în tăria besnei, jos pe drum niște tropăituri așa de ușoare, înadins năbușite, parcă ferindu-se și oameni și cai să nu fie simțiți. Tresări de undeva: «Cine merge acolo?» Nici un răspuns o clipă-două. Și iarăș mai dârzi: «Cine merge acolo?» În acelaș timp o împușcătură, încă una — amândouă în vânt; și tropăiturile apoi mai lămurit auzite, întoarse dinspre unde porniseră...

A doua zi toți se întrebau, ce anume să fi fost? Mirarea, prinsă în șoapte, sburase din gură'n gură și din multele sfătuiri începu a se desluși treptat și adevărata întâmplare:

— O fi adevărat ?

— Apoi Badolă singur mărturisește: când să plece pe neștiute, îl tăbărise caraula.

— Era singur ?

— Nu, acesta-i norocul. Ducea cu el și pe Rina; și, cum o văzură în lumina felinarului, pe loc se domoliră: cu binele atunci pornindu-i înapoi acasă, unul din caraulă dădu goana spre Giavid Bei.

— Giavid Bei ? Pentruce ?

— Să-l vestească, negreșit. Unde se mai găsește așa podcabă de fată ?!

— Rina încă nu eșise la horă, puțini o cunoșteau — numai din vre-o întâlnire fugară

pe drumul ei spre șipot într'amurgite; ci renumele frumuseții sale departe se lățise și și toți o slăveau într'ascuns ca pe o neprețuită minune. Prepusurile cu Beiul în seama ei păreau a se adevăra, căci în câteva zile acesta se și arătă în fruntea unui convoiu în-treg de călăreți, purtând firmirea muiată în aur, cu mâneci slobode ce fâlfâiau de o parte și de alta în trapul calului încărcat de podoabe. Și chipul său nu era nici crunt, nici în-crețit, cum și l'ar fi închipuit lumea; dimpotrivă zâmbea deschis în tinerețea-i oacheșă. Totuș sosirea sa, înconjurată de bănueli, stârnise atâta larmă și oameni cu porniri de răzvrătire începură a se grămădi înaintea casei lui Bado'la, unde Beiul descălecă scurt și zise la intrare :

- Mi-au spus, că vroiai să fugi!
- Iertare, Beim, din pricina dărilor...
- Și luaseși încă pe cineva.

— Pe fiică-mea Rina, lumina ochilor mei. E aci, adaoase Bado'la, întâmpinând gândurile Beifului și poftindu-l cu temenele să șadă.

Curând apăru și fata. Pași răpitor de mlădioasă în foșnirea crețurilor unei rochii de atlas și se opri, cu fruntea'n jos dreaptă ca un sfeșnic. Apoi ridică încet capul; pleoa-pele bătură puțin, fierbinți parcă de văpaia ispitelor ce ascundeau, și ochii mari sclipiră așa de ciudat în albu-mărgărităriu al obrazului. Beiul tresări, anevoie stăpânindu-și un strigăt de uimire: făptura ceea era mai presus decât orice plâzmuire din visuri. O vreme se uită lung în ochi. De afară pătrunse un svon de rânchezări și zinghete nerăbdătoare. Fata vorbi deodată :

«Ai venit să mă răpești... Și poți s'o faci, că ești tare și domn pe viețile noastre; dar ce-ar fi o iubire silită...»

Avea un timbru de învălire fără nume; și, în graiul ei simțind însuși graiul soartei ce-l biruise deplin, Beiul răspunse :

«Am venit să te cer, să fii singura stăpână pe sufletul și pe saraiul mieu.»

Fata rumeni și se retrase, îngăimând cu jumătate de gură...

«Atunci,.. atunci să hotărască tata.»

Și așa fu, că după o săptămână o luară pe Rina și o duseră călare, în veșmânt de mireasă, cu alaiu și cu muzici răsunătoare, ca pe o domniță din poveste. Sub zovonul auriu fața se întrededa palidă. Oare, nu-l iubea ? Era nefericită? Aceasta rămase o taină. Dar adânc în sufletul ei va fi fost bucuroasă că, odată cu nunta, Beiul ridicase orice dăjdii. Și satul astfel ușurat merse tot în floare. Caravanele pătrunseră numeroase până departe, în Stambul și'n Pesta și'n pragul Veneției, aducând de pretutindeni prisosul greu de bunătați, de scumpeturi, cum spune și cântecul:

Mătăsure, albe, mătăsuri roșii,
Mătăsure de nouă feluri...

Și mă gândesc acum, unde s'a fost risipit atâta lume, atâta viață, cu atâtea lacrimi și râsete și nădejdi albe ? O fântână mai stărue pe sfârșite: ca mâine va seca și ea. Pământul încet va fugi sub curgerea ploilor, ducând devala cu el și dărămăturile rămase. Și, după ani, călătorul nu va ști, că fuse aici cândva o așezare neasemuită de oameni; și nici va bănuși de Rina ceea, a cărei frumusețe strălucise o vreme spre îmbunarea sufletelor. Oh, gândurile sunt așa de triste uneori...

«Înainte, am zis, chirig'ule, să plecăm de-aici!».

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

MINISTER AL CUI?

S'A scris atât despre inutilitatea dovedită a Ministerului de Arte, încât ți-e lehamete să mai iai creionul și să culegi încă odată, adevăruri de zece ori spuse. Dar ne-a fost dat, întâmplător, să vedem într'o zi budgetul acestui minister. Merită cu adevărat să fie tipărit pentru știința celor mulți. Avea înscris acest buget, pentru abonamente la toate publicațiile din țară, literare, artistice și culturale, un total de 100 mii lei, în aceeaș vreme când opera se concesiona, cu 15 milioane. Distribuite pe numărul revistelor, după statistica publicată anul trecut de «Buletinul Cărții», ar veni numai bine pentru fie care tipăritură periodică, un bacșiș cam între opt sute și o mie două sute de lei. Este fără îndoială un act de mare dreptate și o legitimă ierarhizare a valorilor culturale și artistice, faptul că pentru «Arhiva pentru știința și reforma socială», publicație care ne face cinste oriunde peste graniță, Ministerul Artelor oferă un sprijin de 5 abonamente — 1.500 lei — anual, iar hipnotizat de bețigașul d-lui Gogu Georgescu, se roagă și-l trage de mână să fie atât de desinteresat și să-i primească 15 milioane. Că nu poate să se mai tipărească o publicație de cultură în Ardeal ori în Basarabia, cu un preț îngăduit celor mulți — sau că încercările de până acum, s'au încheiat pe lângă jertfele de muncă și timp, cu deficite de câte 2—300 mii lei anual, — iată lucruri care nu clintesc nici o fibră pe figura înlemnită și pergamentată a d-lui Ministru al Artelor. Dar ia să se supere d-l

Gogu Georgescu ori să refuze să mai conducă baletul nu știu ce dansatoare din toată lumea — vai! ce panică pentru arta română! Vecinica ediție a lui Eminescu, despre care pomenim cu îndârjire aici, de nenumărate ori, și care nu se poate tipări, așa cum au tipărit ungerii una a lui Petöfi ori a lui Arany, fiindcă Ministerul de Arte nu poate jertfi întru aceasta un sert de milion, nu prețuște fără îndoială pentru arta românească atât cât e evaluat, cu bani peșin, organul (vocal) al unei cantatrice adusă telegrafic din alt capăt al planetei, să delecteze publicul bucureștean amator de operă, publicul care își poate permite luxul să fie amator de operă, și pe care public nu-l reprezintă nici eu, nici d-ta cetitor nevoiaș, ci toți aventurierii valurilor, bonurilor de tezaur, depozitelor în lichidare; nobleța aceea de dată recentă și de toate neamurile care-și expune sânii văruiți, colierele și cerceii, la magneticul fior artistic al baghetei capelmăestre.

S'a închis zilele acestea expoziția «Artei române». E cea mai de seamă manifestare artistică a anului. O adunare de elemente viuroase și de real talent, care se străduesc să exprime în color și în linii un suflet al artei noastre pământene, altfel decât în trândave imitațiuni. D-l Ministru al Artelor, nu a pășit pragul expoziției decât aproape de închidere, constrâns de comentariile gazetelor. A luat un catalog și sa retras să mediteze asupra prețurilor acasă — renunțând la alegere

fiindcă nu-i convenea tariful. În aceeași vreme, Ministerul Artelor achiziționa produsele de pictură horticolă, ale unei doamne care mărește pe pânză, cărțile poștale cu pansele roze, maci, nu mă uita și ochiul bouului, din colecțiile trimise de telegrafisti iubitelor dela centrala telefonică.

La expoziția «Artei române» se aflau câteva compoziții de reală valoare. O compoziție reprezentată în pictură o culme. Cere maturitate de talent, de concepție, muncă, timp îndelung, altceva decât febrila surprindere pe pânză a unui peisajiu. O compoziție înfățișează un moment sufletesc al unei generații artistice. Într'un muzeu național trebuie să stea ca un document al unei epoce. Ministerul artelor, cumpără cromolitografiile pentru camera de primire a moaștelor comunale.

Nu ne surprinde.

Într'una din sălile Ministerului de artă se află

un bust al unui domn Ministru, cunoscut în deobște sub pseudonimul unui animal domestic. A costat 50—60 mii lei. Cum de-a ajuns acolo? De ce a fost comandat? Cu neputință de găsit altă explicație, decât că d-l Ministru cu pseudonimul său de mamifer domestic, este un foarte puternic factor de guvern care face și desface miniștri, mai cu seamă ai artelor.

În afară dacă nu cumva bustul d-lui Alecu Constantinescu, se află la ministerul artelor, pentru îndoita-i valoare care nu trebuia pierdută țării. Mai întâiu pentru superba și armonioasa frumusețe fizică: nou și național Apolo de Belvedere sau Apolo cu lebăda. Pe urmă, pentru adâncul sens etic ce-l reprezintă această figură în vieța noastră contemporană; pildă de păstrat posterității dintr'o existență demnă de eroii antichității descriși odinioară de bunul Plutarh...

EXEMPLUL LUI PAUL ADAM

ROMANUL este epopeea contemporană.

Câteodată, s'ar părea o epopee lipsită de eroism și de patetic. Reflex al unor vremi în care Odisseu își poate procura bilet dus și întors la ghișeurile unei companii mediteraniene de navigație, și Icar voiajează confortabil, fumând țigară de foi, într'un fotoliu de avion cu patru helice.

Dar absența pateticului e numai înșelare. E neputința de a desluși din monotonia cotidianului, ceace departe în timp, dă gesturilor mediocre de fiecare zi, proiecțiuni de umbre oarecum eroice, pe fresca unei epoce. Citită astăzi, vieța unui grenadir din oștirile lui Napoleon, ori a lui Rastignac din comedia balzaciană, interprtează vremurile lor în desfășurări epice. Cu toate acestea știm că soldații lui Napoleon, n'au fost cu nimic mai bravi, nici mai încercați decât acei ai anilor 1914—1919; iar pe Rastignac îl întâlnim oricând, în câteva mii de exemplare, simultan, la București, Paris, Roma ori Pesta.

Nici o epocă n'a fost vreodată mai plină de interes până la «tine», decât aceea în care trăești «tu».

«Astăzi» e întotdeauna mai bogat în probleme, mai complicat și mai dramatic în sfâșieri de conștiință, decât a fost «eri», și «măine» va mări fără nici o îndoială tezaurul omenescului de «astăzi».

Numai că acestea nu se simt, nu se văd; sunt ascunse de zidul confuz al realității. Când ești în pădure, vezi numai copacii. Pădurea o vezi, când te-ai depărtat și-ți arunci ochii de pe un colnic. Procuratorul Judeii, Pontius Pilatus își amintea foarte bine dansul languros al Sirienelor, dar numele lui Isus din Nazaret, nu-i mai spunea nimic după treizeci de ani. Trecuse pe lângă un fapt divers, fără însemnătate. Din faptul divers avea să nască creștinismul și o lume nouă. Dar procuratorul Judeii nu putea să o vadă asta. El văzuse doar femeile Siriei dansând. Faptele diverse, fir de nisip la temelia munților, răstoarnă totuși, după aceea, veacurile.

În vremea din urmă, în literaturile apusului, obosite, s'a pomenit tot mai des de o criză de bătrânețe a romanului. În Franța mai cu seamă, genul a suferit o disociere; și-a dislocat cadrele. Cum lămurirea Gustave-Louis Toutain, s'a sofi-

ticat opera lui Balzac și Flaubert, a lui Zola și Kipling. Romanul e acum poemă în proză, fapt divers, tratat de psihanaliză, elegie, teologie ori instrument de propagandă politică.

Lección lui Paul Adam, e deaceea cu deosebire prețioasă. Prin exemplu, ea arată care e drumul deschis și care sunt zările unui romancier modern. În întregime, argumentează pentru reabilitarea unui gen disjuns.

Această semnificație se poate da numărului din Ianuarie, al revistei franceze «Belles-Lettres», închinat în întregime amintirii a trei ani, dela moartea lui Paul Adam.

Paul Adam a cuprins în opera sa de șaizeci de volume, preocupările metamorale ale omului modern. E romancier al gândirii omenești, așa cât vieța îngăduie individului să trăească sub o înfățișare temporală, destinul metafizic. În aproape toată opera sa, individul e gestul unei idei; în dosul individului e prezentă eternitate. Omul nu apare decât ca încarnație a legilor cosmice. Vieța se luminează deodată sub alt unghiu optic, decât acel sub care priveau naturalistii. Nu e tortură de instincte nestăvilite, harța individului cu disciplinele sociale, sexualitate și egoism. Vieța e, sub înfățișarea unei drame vizibile, desfășurarea episodică și temporală, a unei drame invizibile și eterne. Omul e captiv al numărului, dincolo de el se simte prezența misterioasă, a veacurilor, a planetelor și a astrilor, din al căror destin el e numai a milionimea parte dintr'un grăunte de pulbere, dar este, totuși, parte.

Astfel, romanele lui Paul Adam, sunt epopei ale epocelor, ale ideilor, ale idealurilor omenirii. În pagini se desfășoară cu rumoare de cohortă, întotdeauna numărul. Chiar în opera de analiză după metoda naturalistă; Robes rouge, Stephanie, Chair molle, La glebe, Combates; documente de cercetare izolată a pasiunilor, a poftelor, a vițiilor și ideilor ce stăpânesc omul izolat ori înlănțuit în mediul social, politic, economic și artistic;—și încă străbate pretutindeni preocuparea marilor fresce de sinteză. Chiar acolo unde a transformat figurile și fabulele în simboluri parțiale, în: L'Essence de Soleil, Les coeurs Nouveaux, L'Année de Clarisse, Le Serpent noir, Les Lions; romane cari înfățișează adevărate stu-

dii ale individului ori grupurilor de indivizi, reacționând în funcție de predestinele bio-psiho-filozofice, Paul Adam nu se îndepărtează de ritmul epopeei, care avea să prindă ființă pe dea'ntregul în romanele de semnificație curat simbolică; *La Force*, *L'Enfant d'Austerlitz*, *La Russe*, *La Ville inconcune*, *Le Trust*, *La Terre qui tonne...*

Intregă operă de romancier a lui Paul Adam, ne inițiază în analiza ideilor care conduc lumea și ne poartă prin pitorescul lumii condusă de idei. Dela țărnul Senei la Rin, din Senegal la Niger, dela Amazona la Rio, din Cartagina în Egipt ori în Bizanț, în episoadele contemporane ori cu o sută de ani în urmă în istoria Franței; dela magia neagră la esoterism, dela misticismul pur la morală ori la utilitarism, dela pacifism la cultul războiului; toate aspectele lumii și ale ideilor își găsesc loc în aceste 60 volume, unde nu s'au îngrămădit numai anecdote, fabule, intrigi reportagii...

Niciodată, nici în cele mai izbutite romane ale lui Zola, n'au fost evocate mai puternic spectacolele omenesti. Fiindcă sub înfățișarea exteroară, Paul Adam descifra și ideile conducătoare cari animă mulțimile. Orașe somptuoase clădite de tiranii veacurilor sau orașe industriale sburlite de coșuri de fabrici și de cabluri, înfășurate

în fumul uzinelor deșteptate și adormite în urletul sirenelor; cadența armatelor desfășurate în câmpuri de bătălie, întreprinderi industriale ieșite din pământ în capătul lumii, în Africa și în sudul Americii, cu amestecul de ingineri albi și de lucrători de toate culorile; toată splendoarea magnifică a născocirilor omenesti, cu uriașe mașini mișcându-se precis, cu sonde cari sfredolesc scoarța și turbine cari captează puternicile căderi de apă, ca să trimită fluidul electric pe fire de sârmă la zeci de kilometri depărtare; toate se desfășoară în opera lui Paul Adam ca într'un atlas minunat al civilizației.

Viziunea plastică a lui Paul Adam e planetică; e ceace a imitat slab și desarticulat, fără puterea unei concepții metafizice, un Paul Morand, care a văzut numai pitorescul locurilor și al indivizilor, și desarticularea caracterelor într'o civilizație cosmopolită.

În fruntea numărului omagial din «*Belles-Lettres*», — Camille Mauclair, care acum doi ani ne trimetea un încăpător studiu asupra lui Paul Adam, amintindu-ne că romancierul acesta al latinătății ne-a fost și un statornic prieten al românilor; — dovedește că după o reculegere de trei ani, literatura franceză își întoarce din nou ochii către exemplul lui Paul Adam.

LITERATURĂ A LUMEI NOUI

POVESTEȘTE unde-va, istoricul și gânditorul italian Guigliemo Ferro, această încântătoare fabulă:

INLĂNȚUIT în Caucaz, Prometeu își rodea ei singur măruntaiele mai crud decât i le rodea vulturul. Și cu drept cuvânt! Să zidești omul din humă, să-i dăruiești focul, să-l înveți meșteșugurile și artele, și pe urmă, drept răsplată să fii încătușat din gelozia zeilor pe o culme înghețată și să fii uitat de ingratitudea oamenilor — iată un destin ciudat și netrebnic! Prometeu ură oamenii și zeii; voia să se răsbune pe unii și pe ceilalți; în pustiul Caucazului nutria un plan îndrăzneț: să fugă în fundul unui deșert și să creeze din foc o nouă generație de Titani docili și fideli, pe cari nici Jupiter să nu-i mai poată trăzni, corupe și înpăimânta. Acest plan îl medită îndelungă vreme. Și când îi păru desăvârșit îl împărtăși lui Vulcan, pe care Jupiter îl trimetea din când în când să-i cerceteze țaria lanțurilor. «De ce s'o fi încapăținând Vulcan să rămână în Olimp, el, paria zeilor, batjocura lui Jupiter, a Junonei, a lui Venus și a lui Marte? Dacă Vulcan l-ar ajuta, Prometeu ar face din el singurul zeu al Olimpului».

Dar Vulcan rămânea în îndoală. Nimeni niciodată nu va putea să creeze vietăți curajoase până la sfârșit și incorruptibile.

Între timp, Cristofor Columb descoperi America. Trebuie să știți că această descoperire a provocat în cer ca și pe pământ o mare turburare. În materie de geografie, vechii zei, obișnuiți să guverneze mica lume mediteraneană, erau de multă vreme raliați ca și diplomația modernă, la principiul «*statu quo*». S'au născut, așadar, discuții și controverse. Trebuia oare colonizată America cu nimfe, fauni, driade sau cu eroi? Profitând de această confuziune, Prometeu și Vulcan, care sfârșise prin a se hotărî și el, au fugit în America. Ușor de închipuit ce tâmbălău se deslănțui în Olimp, când s'a aflat că furul focului nu se mai

afla captiv în Caucaz! Jupiter, convoacă imediat consiliul de miniștri — pardon! — consiliul zeilor, și în unanimitate hotărî să destituie vulturul, pe urmă discutară îndelung dacă trebuie ori nu să trimită o expediție în America pentru a descoperi fugarii. Dar era atât de departe această Americă! În sfârșit Minerva, făcu o propunere demnă de cea mai înțeleaptă dintre zeițe: «America este un imens deșert, așa că nu știm ce întrebuințare să-i dăm. Ei bine, s'o facem temnița lui Prometeu și complicei lui Vulcan. Să le lăsăm pământul acesta. Ce-au să facă ticăloșii, cu tot focul lor, din acest deșert unde nu vor veni niciodată oameni dacă nu le vom duce noi, în afară de foc, și toate celelalte bunuri ale vieții care depind de noi?»

Această moțiune a fost aprobată.

Singuri, dintre toți zeii Olimpului mediteranian, Prometeu și Vulcan, exilați, se stabiliră în America. Și la început, rătăciră, singuratici și mizerabili în pustiile și munții sălbatici ai lumii noi; căci Vulcan, demoralizat de îndelunga umilință la care îl supuseseră zeii mediteranieni, devenise poltron și frândav. Dar fu cu vremea îmbărbătat de nepotolitul Prometeu, care reînnoind în America miracolele de odinioară, descoperi mine de cărbuni și lacuri subterane de petrol. Cu aceste combustibile și grație electricității pe care o descoperise încă din lumea veche, își puse în cap să însuflețească Titanii incorruptibili, adică mașinile: locomotive, căi ferate, telefon, telegraf, dinamo, cuptorul Bessemer, mașini agricole și alte năzdrăvăni... Și atunci se văzù America, cea osândită de blestemul zeilor mediteranieni la o vecinică sărăcie, prosperând într'un belșug nepomenit. Puternici, iuți și neîndurați, acești Titani biruiră Spațiul, Timpul, Savanele, Munții, Oceanul, și le siliră să se despartă de toate tezaurele ascunse și să le risipească cu dărnicie în juru-le.

În toată lumea veche fu o stupoare generală

Nu cumva aceștia erau în sfârșit zeii prieteni cu adevărat ai omului, zeii binefăcători, cari nu erau nici geloși, nici neîndurați la rugăciuni, nici interesați, nici avari ca acei zei olimpici cărora timp de veacuri umanitatea le-a cerșit în van belșugul, sănătatea, bogăția și pacea?

Minerva, cea mai înțeleaptă dintre zeițe, se alarmă — vă amintiți că tot ea hotărîse deportarea lui Vulcan și Prometeu în America — și veni într'un suflet la Jupiter.

Jupiter, așezat pe tronul de aur, o ascultă, întoarse încet și cu maiestrate privirea spre lumea nouă, privi o clipă uriașele deșerturi acoperite de zăpezi, altele arse de soare, unde ochii săi divini abia putură să deslușească ici și colo, câteva sate singuratice și câteva târguri fără însemnătate, și ridică din umeri — «Nu te neliniști, copila mea!» spuse cu blândețe.

Dar în vremea asta se răspândi în lumea veche svonul că în lumea nouă, au fost descoperite în sfârșit divinitățile amice omului. Emigrația începu. Crescú uimitoare. În scurtă vreme fu o adevărată invazie — așa că zeii Olimpului fură cuprinși la rândul lor de neliniște. N'aveau să-și piardă oare clientela? În fiecare zi unul venia să se plângă lui Jupiter. Chiar Muzele se prezentară îngrijorate. Se întâmplă asta după ce Prometeu inventase gramofonul și pianul electric. Condu-se de Apolo, furioase, cu părul risipit veniră să strige desnădăjduite, înaintea tronului lui Jupiter, învinuindu-l pe Prometeu că a vrut să le batjocurească. (E drept, că le-a răsbunat mai târziu d-l Victor Eftimiu, trăgându-l la rândul său și pe Prometeu la gramofon și la piano electric — dar asta muzele n'aveau de unde o ști).

Jupiter, se cam ramolise, cum se întâmplă în deobște cu toți cei îmbătrâniți la putere, și pe de altă parte era prea distrat dela afacerile cosmice de Leda, Danae și nu mai știu care altă femeie demicerească. Cu alte cuvinte, devenise un Jupiter parlamentar: «Am să fac, am să văd, am să avez — lăsați la data viitoare!» — dar în realitate nu făcú nimic.

Într'o bună zi, Americanii avură nerușinarea să convoace toți zeii universului la un congres în Chicago, și atunci Jupiter se trezi, întră într'o strașnică furie, răsturnă Italia meridională cu un cutremur, alungă pe Leda și Danae, convocă consiliul zeilor, le reproșă furios propriile sale greșeli, strigă că e vremea să se aștearnă pe lucru și până una-alta, se puse să trăsnească cu fulgerile lui noii Titani. Dar vicleanul Prometeu găsisse mijlocul să creeze Titani credincioși, incoruptibili și necunoscând frica — îi crease fără creier.

Când în Olimp se mai află și despre această drăcească născocire turburarea crescú inde-scriptibilă.

Îndată începură negocieri, se oferiră concesiuni lui Vulcan, pentru ca în schimb să impună nenumăraților săi credincioși să practice și cultul vechilor zei mediteranieni. Marte, Pluton, Ceres și Bachus se declarară gata să intre în școala lui Prometeu; vor face totul cu mașina: războiul, vinul, secerișul și aurul. Minerva consimți să plece într'o universitate germană să studieze fizica și chimia. Venus murmură că se resemnează să reia viața comună cu Vulcan și să-i jure fidelitate. Jupiter și Junona își dădură cuvântul că îl vor trata ca pe un fiu care face cinste părintilor... Numai Apolo, înalt, svelț și încununat de lumină, se împotrivi și nu voi să audă de un asemenea odios compromis:

— «Eu, care sunt lumina și căldura lumii, viața inițială a fiecărui germen, originala impulsie a fiecărei mișcări, elanul primordial al fiecărei puteri, niciodată, eu, care luminez, încălzesc, reinnoesc, vivifiez și conduc lumea pe căile ei, nu voi primi în acest Olimp, în egali, pe acești doi impostori cari acolo înșeală biata speță omenească, investmântându-se la respințeni cu travestiul lui Apolo! Impostorii cari suspendând în fiecare seară, dealungul străzilor, în orașe, ridiculi sori de buzunar, au înșelat oamenii să înfrunte sfânta lege a zilei și a nopții pe care am dat-o oamenilor ca un principiu de înțelepciune și de sănătate! Impostorii cari fiindcă aprind ici și colo niște foculețe și născocesc niște jucării de fier, vor să silească omenirea să creadă că pot împlini ceea ce eu singur nu pot să împlinesc!...» Acestea spuse, tocmeala din Olimp n'a mers mai departe și Titanii lui Prometeu și Vulcan, din lumea nouă, au rămas de capul lor...

Fabula lui Guglielmo Ferrero, sub pitorescul și ironia ei aparentă, îmbracă cel mai serios conținut, al antagonismului dintre lumea nouă și lumea veche. Ne-a revenit în gând și am răsfot-o într'o carte cetită cândva, acum zece ani, după lectura celor din urmă romane ale lui Jack London, tipărite în traducție franceză. Ce bine ar sta în fruntea acestor volume, în loc de prefață!

Literatura lui Jack London, e literatura lui Prometeu și a lui Vulcan porniți să populeze lumea nouă, să înfrunte furia zeilor și să succombe terorizați de mașinism, propria lor născocire.

Imi amintesc că istoricii literaturii americane au făcut odinioară observația, că a fost nevoie de 50 de ani de viață națională între Atlantic și Pacific, pentru a alunga din poezia Americii privighetoarea și ciocârliă. Aceste două pasări nu există peste ocean. Un poet nu le putea cunoaște decât din auzite ori după o călătorie în Europa. Totuși privighetoarea și ciocârliă au stăruit cu îndârjire să facă parte, 50 de ani, din toate evocările poetice ale dimineții și înserării, după pilda lui Shakespeare, Wordsworth și Keats. Abia la 1834, întâia oară revista «The Dial» a acceptat în coloanele sale, în literatură, reprezentanți înaripați ai faunei americane, pițigoii albastru și sturzul.

Semnificația acestui fenomen de ritualism literar se poate întinde mai departe, în cuprinsul întregii literaturi americane. Poë este mai mult al Angliei decât al Americii. Și poate Longfellow. Ai Americii sunt Hawthorne, Walt Whitman, Irving, Bret-Harte, Mark Twain, Sinclair și acest sdrăvăn și sălbatic Jack London, vagabond californian atras de zăpezile înghețate de sub cercul polar. Ce străin sună cuvântul lui în ritualismul literaturii și artei noastre cu pecete mediteraniană! Și cultul forței brute, și al aventurilor aprige în deșerturi glaciale, în tovărășia câinilor lupi nedomesticiți, și acea înspăimântătoare autobiografie din Martin-Eden, unde câteva pagini, numai, acele unde descrie terorizarea lucrătorului călcător de lingerie de către mașină, condensează toată drama mașinismului și explică — mai mult decât un tratat, — explică și justifică alcoolismul în clasa proletară abrutizată de munca automată. În literatura contemporană de psihologie lăncedă, romanele de acțiune și de vigoare ale lui Jack London, romane dureros trăite, năvălesc ca un val de vânt rece și aspru, pe o fe-

reastră trântită în lături, într'o cameră dospită de căldură și trândăvie.

A fost asemuit cu Gorki pe de o parte, cu Knut Hamsun pe de alta. Dar aceștia au suflet european. Jack London arată din omenesc, o față nouă, acea a lumii noi, cu febra necunoscută nouă, a îmbogățirii și eroismului, a vâjnoșiei și aventurii, a emigrantului debarcat într'un continent din a cărui limbă nu cunoaște un cuvânt, și unde intră rotiță prinsă în angrenaj, ca să nu

mai scape decât înavuțit ori mort. Este fără îndoială o lume care ni se înfățișază ostil și străin de sufletul nostru, așa cum în fabula lui Ferrero, îi părea lui Apolo, întreaga omenire a continentului nou cu muzele închise în gramofon și în piano electric, și cu străzile luminate de mici și ridicoli sori de buzunar.

Dar cu câtă adevărată panică te lași purtat în această lume, văzută, trăită, și încă atât de puțin stilizată de liturarism.

ORIGINA POVEȘTELOR LUI PERRAULT

ÎN aceaș vreme când unul din spiritele cele mai curioase și mai deschise poeziei, din acest timp, André Hallays, a inaugurat la Paris, la «Société des conférences» un ciclu de studii asupra lui Charles Perrault, o editură franceză, tipărește cercetarea d-lui P. Saintyves: «Les contes de Perrault et les récits parallèles, leur origine».

Cartea e plină de sevă ca un fruct. Poate pe marginea ei s'ar putea adnota reflecții și paralele din basmele noastre. Ne mărginim a însemna aici numai gândurile cărturarului francez despre cele mai franceze basme.

De unde vin, ce înfățișază aceste basme ale lui Perrault? Ce ne pot învăța despre sufletul îndepărtat al oamenilor de altădată? Primii exegeți ale acestor minunate povestiri le-au explicat odinioară după moda vremii lor. Au văzut în ele — vedeau pretutindeni — mituri solare. «La Belle au Bois dormant» era «eroina zorilor vrăjită de noaptea înfățișată prin pădure, care se deșteaptă la sosirea soarelui de dimineață».

«Peau d'âne» — e «aurora de seară persecutată de taică-său; se îmbracă cu o piele de mărgar, adică cu mantaua întunecată a nopții, și se desbracă de ea, dimineața, ca să se mărite cu tânărul soare».

După aceste interpretări solariste, au decurs grosolanele interpretări ale școlii totemiste. Căp-căunul ori zmeul adulmecând mirosul de carne proaspătă, ne întoarce la vremea când strămoșii noștri erau canibali; totem și tabu, erau cheile fermecate, care explicau totul în jurul nostru, și pentru a reconstrui ce gândia «primitivul» era întrebat «sălbaticul».

Toate aceste interpretări au căzut. Singura urmă lăsată, a fost presimțirea că sub învelișul povestirilor fantastice, se ascunde un mit, și mitul, ca întotdeauna, e suportul unui simbol.

Autorul studiului, P. Saintyves, a avut de curățat un teren îndeșt de încărcat. Povestirile lui Perrault, nu sunt numai niște mici capodopere literare, dar sunt curate povestiri populare, a căror versiuni diferite și numeroase, se întâlnesc pe toată fața planetei. Se cunosc vreo 200 variante la «Cendrillon», iar «Le Petit Poucet» și «Le Chat botté» sunt cunoscute de peste o sută de popoare.

Cercetate izvoarele acestor întâmplări minunate, au fost situate de savanți, în diferite colțuri ale lumii. Unii au socotit Egiptul, alții India drept țările de origină. Francezii au susținut că poveștile populare s'au născut în Franța, Bretonii în Bretonia, și fără îndoială că nici un român n'ar primi să renunțe la gândul că «Făt-Frumos», chiar în versiunea d-lui Horia Furtună, n'ar fi de sânge neaș românesc. Ba fără îndoială că oltenii îl socot oltean, moldovenii moldovean, și cetățeanul din Focșani ți-ar putea dovedi că a văzut lumina zilei, în închipirea vr'unui moș-

neag de acum două-trei mii de ani, prin preajma Milcovului. Se întâmplă însă că toate neamurile din lume au născocit basme: și egipteni, și indieni, și francezi, și olteni, și moldoveni. Răspândirea lor întinsă, amplificarea unora prin celelalte, deformarea lor prin atâtea guri în câte s'au petrecut, fac astăzi cu neputință de lămurit țara de origină.

Dar de ce au fost născocite?

Folosind metoda comparativă, d-l P. Saintyves desparte poveștile lui Perrault în trei categorii: 1. Basme de origina anotimpurilor, 2. Basme de origină inițiativă, 3. Basme care nu sunt decât fabule, adică apologii morale.

Basmele neamurilor, sunt așadar cu deosebire comentariile sau ilustrațiile unui ritual, destinat, sau să justifice și să facă iubite și practicate riturile anotimpurilor, sau să amintească ceremoniile inițiatice, prin cari individul era pregătit, cu învățătură și antrenament magico-religios, să împlinească îndatoririle și rolul său particular în grup, clan ori trib. Cât despre povestirile ori apologiile morale, și ele erau întrucâtva povești rituale, fiindcă la origină comentau preceptele religioase ale căror învățături constituiau o parte din ceremoniile sacre.

Aceste precepte morale, se găsesc în termeni aproape identici la toate neamurile pământului, și e greu cu desăvârșire de stabilit cărora le aparține paternitatea. Ele formează tezaurul comun al umanității: «înțelepciunea neamurilor».

Tot astfel cu basmele.

Aceleași exemple pentru a ilustra aceleași precepte se găsesc pretutindeni, și adesea se întâmplă că o temă inventată într'un loc nu e decât punerea în fapt, a unui gând ori unui precept venit din celălalt capăt al lumii. Așa e deopildă cu basmul «Griselidis». Această poveste, ori mai de grabă această fermecătoare novelă, nu este decât comentariul însuflețit a unui precept din Legile lui Manu: «Cu toate că purtarea bărbatului e de osândit, cu toate că se dă la alte dragoste și e lipsit de virtuți, o femeie cinstită trebuie să-l venezeze necurmat ca pe un Dumnezeu».

«Câteodată — spune P. Saintyves — basmele, atât de origina anotimpurilor cât și de origina inițiativă, nu aveau numai rostul să promoveze moralitatea în înțelesul pe care i-l dăm astăzi acestui cuvânt. Ele tindeau să păstreze valoarea vechilor ritualuri magice ori magico-religioase, să le mențină și să le justifice. Aceste ritualuri erau destinate să procure binele social: de o parte roadele pământului și belșugul vieții, de altă parte oamenii conștienți de datorii lor sociale, datorii concepute la început ca obligații de ordin magic, a căror încălcare, implică, ipso-facto, pedeptirea».

Pe drumul acesta al magiei așadar, și al inte-

reselor celor dintâi alcătuiți omenesci, aprig păzite de vraci, preoți și tirani de trib, clan ori grup, străbătem în grădina înflorită a zănelor. Cartea d-lui Saintyves, ne poartă acolo pe poteci fermecate. E multă poezie peste argumentările docte. Dar cum oare fără poezie, s'ar putea scrie un rând despre poezia basmelor, în afară de cazul dacă nu se întâmplă să fii filolog sau colecționar de folclor, adică de plante moarte și clasificate în herbar?

Ceeace a fost creat de poezie nu poate să fie înțeles și interpretat decât tot de poezie. «Dar veți spune — scrie Saintyves — de ce atâtă «dacă» și «însă», pentru a ne spune că fetița cu boneta roșie este un fel de personificare a lunilor de flori și nu a aurorei, că lupul care o devoră este o formă a iernei și nu soarele?»

«Însă nu simțiți că innodând legăturile sezoniere, se adâncesc aceste fermecătoare basme, și străbătând această cale liturgică ne ridicăm într'adevăr până la originile minunate, când anul se împărția în două anotimpuri: vară și iarnă?»

«Nu trebuie să vă imaginați că acele timpuri îndepărtate când aceste mituri grațioase comentau scenariul cu totul popular, vor fi fost atât de sălbatice cum vor să ne facă unii a crede. Atunci se trăia poezia anotimpurilor prin ceremonii admirabil de expresive, se celebrau misterele în povestiri încântătoare de copilărești. Toți participau la această beție magică coborită din cer pe pământ, pe razele noului soare și ridicându-se dela pământ către aștri, pentru a-i înhăma la carul său, prin cântecile, horele și chiotele lor de bucurie.»

CRONICA LITERARĂ

PE MARGINEA UNEI CĂRȚI:

«S P R E E M A U S»

de

Cezar Petrescu

VEACURILE cele dintâi ale creștinismului, amintesc întotdeauna povestirile fantastice despre acele clădiri din ținuturile africane, dărâmate în câteva nopți de furnicile termite. Năvălesc în galerii subterane, sfredelesc grinzile, macină pământul sub temelii, perforează scândurile pereților; — în urma lor zidurile se înclină moale, ca o prăjitură de unt de cocos topită în soare.

Așa vede închipuirea scufundarea imperiului roman și a întregii lumi mediteraniene, luminoasă și de superbă splendoare, minată de anahoreții și cenobiții religiei celei noi venită din Iudeea.

Trăiau în preajma Mediteranei, toți zeii mitologici, așa cum apăreau în visurile pline de ispite ale sfântului Antoniu. Dela Buda și Dumnezeii hermafrodiți ai Indiei, la Oanes zeul dintr'nceput al Haldeei, la Zoroastru, Ormuz și Ahriman ai Persiei, la zeițele și zeii Egiptului cu trup omenesc și capete de animale: Isis, Amon, Neith și Pta.

Impărăția romană făcea să circule în forfota ei de supuși purtați pe galere între capitală și cetățile imperiului, oameni de toate neamurile și de toate culorile, cu zeii lor barbari din pădurile galilor și germanilor până la Zamolxe scit, și dela idolii negrilor abisini până la amazoanele și centaurii grecilor și zeii rustici ai Etruriei.

Dar stăpâna atotputernic deasupra acestui furnicar de Dumnezei, Olimpul grec cu zei simpli și omenesci, cu păcatele și pornirile lor terestre, amestecându-se în războaiele credincioșilor, răpindu-le copilele să le facă zeițe și coborîndu-se să iubească un păstor de capre din livezile cu măslini. Dumnezeii acestei lumi erau simpli și mânia lor înfricoșată se îmblânzea ușor ca un fum de jertfă, cu sângele unui ied tăiat pe altarul de marmoră și cu mireasma mierii amestecată cu a brațului de flori cules de preotese cu haina albă. Dumnezeii aceștia

erau de marmoră și aveau chip omenesc. Că era Jupiter cu vulturul la picioare, Minerva reze-mată de lance, Neptun călărind pe delfin, Diana în tunica scurtă înconjurată de nimfe, Venus Anadiomede cu costița bălană și cu mijlocul curbat ca o liră, Hercule cu biceps de gladiator și Bachus cu ciorchinele de struguri și cu naiul chiotului păgănesc de beție; zeii aceia nu înspăimântau și coborau familiar din Olimp în cetate, în templele lor albe, cu linia pur profilată pe orizontul colinelor, cu colonade rânduite geometric și armonios, așa cum și sufletul omenesc este armonios acolo unde albastrul cerului se îmbină întotdeauna limpede cu albastrul mărilor.

Legende erau ele însăși simple și eroice. Vi-tejii lui Homer, zeii și semizei, luptaseră cot la cot cu muritorii de rând; Achil, Nestor, Ulise și Agamemnon, fuseseră sub zidul troiei, jucării ale prigoanei ori iubirii lui Jupiter, Neptun și Junonei.

Civilizația greco-romană confundată acuma cu imperiul roman, fusese împinsă odată cu legiunile până în deșerturile Siriei și Tebaidei, și până în munții de cremene ai Sciților. Cetățile erau luminate de marmora templelor. Până în cele mai îndepărtate unghere ale împărăției, străbătuseră discipolii filozofilor din grădina lui Academos. Banchetele cu limbi de fazani și cu căpriori rumeniți întregi pe tăvi de argint, înainte de a sfârși în orgie și în dansuri de slave și de hetaire goale, începeau cu discuții din înțelepciunea lui Platon, Aristot, Epicur, Socrate și Zenon.

Poezii cântau acești zeii, aceste înțelepciuni și aceste festinuri. Oștirile împărăției cucureau la marginele îndepărtate ale pământului alte țări sălbatice, de unde trimeteau caravane cu cămile încărcate cu cinabru și aur, cu purpură și mătase, și în urma lor sclavi pentru circuri și sclave pentru iubirea proconsulilor.

Iar lumea aceasta mediteraniană ură și ignoră durerea. Sculptura grecească nu fusese turburată

de ruperea armoniilor lineare pe cari o provoacă suferința. Durerea Niobeei chiar era calmă, armonioasă și gravă. Vieața nu reprezintă niciun mister, fiindcă nici zeii nu erau misterioși, nici invizibili, nici grandioși nici teribili.

«Olimpienii — cum spunea Flaubert prin gura lui Hilarion către sfântul Antoniu — se aplecau din înălțimea norilor pentru a cârmui săbiile; îi întâlneai la marginea drumurilor; îi aveau în casă și această familiaritate diviniza vieața. Ea nu avea altă țintă decât să fie frumoasă și nobilă. Vestimintele largi ușurau nobleța atitudinilor. Vocea oratorului exercitată în vecinătatea mării, bătea în talazuri sonore porticele de marmoră. Efebul, uns cu untdelemn, lupta în plin soare. Acțiunea cea mai religioasă era expunerea formelor pure. Și oamenii aceia respectau soțiile, bătrânii, preoții. În dosul templului lui Hercule era un altar al milei. Victimele erau jertfite cu flori în jurul degetelor. Amintirea, ea însăși, era păzită de putreziciunea morților. După ei nu rămânea decât puțină cenușă. Sufletul răsfirat în eterul fără hotare, pornea spre zei».

Atunci, în acest belșug și în această desfătare nesățioasă, când stăpânea spiritul grec, adică știința, și spiritul roman, adică formula, își făcuseră apariția oamenii ciudați cu figurile bărboase și famelice, cu vestimente aspre de păr de capră, propovăduind renunțarea la bunurile lumesti, după învățătura unui profet din Judeea, crucificat acolo în batjocoră cu fruntea împodobită de o cunună cu spini.

Oamenii aceștia găseau în suferință o voluptate, în ignoranță o virtute, în vieața pământeană un provizor preludiv al unei alte vieți de dincolo, vecinică și teribilă, de judecată și de ispășire. Moartea nu mai însemna eliberarea sufletului în luminoasele câmpii elizeene. Era o vecinicie plină de cutremurare, unde ceace însemnase însăși sensul vieții antice; libido sentiendi, libido sciendi, libido dominandi — pofta de a simți, de a cunoaște și de a domina — aveau să fie ispășite aprig ca cele mai grele păcate. Se văzură întâmplări neliniștitoare. Femei ale plăcerilor trupești, lepădără vestimintele de mătăasă și de brocart, împărțiră podoabele slugilor, și în haină de păr scortos se adăpostiră în peșterile munților să caute izbânda sufletului, hrânindu-se cu rădăcini de ierburi, în postire și rugăciuni. Umilința, suferința, lipsa, desprinderea de cele pământești, — erau singurele voluptăți îngăduite. Frunțile anahoreților cari luară drumul deșerturilor, se «scorojiră de mătâni ca genunchii cămilelor».

Nici o prigoană nu-i înspăimântă. Nici o chinuire a trupului nu le șovăi sufletele. Credința lor revoluționară și resignată totodată, tăgăduia atotputernicia zeilor, bucuria voluptuoasă a vieții, limpedea armonie a aceluși admirabil acord stabilit de Roma între Orient și Occident.

«Religie de sclavi» — fusese numită, fiindcă blândețea și renunțarea la prezent în nădejdea unei recompense în vieața cea viitoare, mersese mângâietor mai întâiu de dreptul la inima sclavilor, a mulțimei pentru care nu existau festine, a celor ce duceau pe umeri lectica patricienilor.

Faptul că au fost siliți să-și găsească refugiu pentru închinare în catacombele umede ale Romei, eră el singur pentru viitor un simbol. Deasupra acestor grote subterane, lărmuia cetatea cu piețele și forumul, cu palatele și templele, cu

arenele și fântânele țâșnitoare de marmoră, cu tropotul sutașilor și cu forfota plebei. Înăuntru, în cavernele cu lacrimile prelinse ale stalactitelor se adunau pe furie desmoșteniți vieții din afară, care transformau aceste întunecoase încăperi în cele dintăiu catedrale ale creștinismului. Lărmuia cetatea afară, deasupra, dar toate deșertăciunile ei se rezemau pe aceste goluri subterane, unde pălpăiau cele dintăiu luminiți de candlelă aprinse la cele dintăiu altare.

Prigoana deslănțuită împotriva primilor creștini, se poate explica numai prin instinctul de conservare al lumii vechi, care presimțea în acești mucenici dușmanii săi interni, cei mai de temut. Imperiul roman respectase zeii tuturor neamurilor cucerite. Era cea dintăiu politică minoritară, care le îngăduise să administreze aproape pacinic, cele mai îndepărtate provincii dela capătul Europei, de pe valea Nilului și din nisipurile Asiei Mici, de unde știrile călătoreau până la metropolă luni îndelungi.

Singura religie persecutată cu îndârjire a fost dintr'nceput învățătura lui Isus. Deși dăduse Cesarului ce e al Cesarului, și deși deslegarea de cele pământești, făcea din creștini, cei mai blânzi și pasivi cetățeni ai imperiului. Era această renunțare atât de nefirească, credința aceasta nouă atât de obscură și neinteligibilă pentru sufletul calm mediteranian, încât prigoana s'a pornit brusc și instinctiv, ca împotriva unor vrăjmași subterani, în afară de natură și în afară de lege. Arena de circ, rugul, ghiara leului care sfășia piepturile fecioarelor, sabia călăului, n'au putut totuși întoarce ochii mucenicilor dela cerul către care se îndreptau smeriți.

Din sângele acestor martiri a rodit învățătura lui Crist.

Viețile sfinților — epepeia creștinismului.

Epepee simplă, naivă, scrisă stângaciu, în cărți pe a căror slovă și acum se apleacă omul cu fiorul unui mister.

Cine n'a găsit, pe polița unei case de țară, una din acele cărțuții cu scoarța soioasă, pe care un moșneag, în seri de iarnă, silabisește la gura vetei întâmplările lui Pafnutie Stălpnicul, a sfântului Loghin Sutașul, a mucenicului Chiprian ori a cuvioasei Pelaghia, care a fost întâiu desfrănată? Și cine se mai îndoeste, că în aceste întâmplări și în aceste minuni, lectorul nu crede cu adevărat, și nu iese după cetire cu sufletul răcorit de roua credinții?

Mai vărtos decât cu pătimirile născocite de Prefectul Prob pe vremea împăraților Dechie și Valerian, de schingiuirile ordonate de împăratul Dioclețian ce-și zicea Jovie și de Maximilian, ce-și zicea Hercule, creștinii celor dintăiu începuturi aveau de luptat cu ispitele și îndoelile, cu dușmanul din lăuntru, pentru a căruși biruire își zideau un chilie în munte și își puneau trupul la casne. Această luptă poporul o înțelege, și la victoria împotriva duhului rău participă, alături de curiosul preot Moise Harapul care a hoțai mai întâiu la drumul mare și de Cuvioasa Pelaghia care, în chilia cuvioasei Romana a simțit asupra ei duh necurat, amintindu-i de podoabe și bogății, și de toate desfătările. Din lectura vieților de cumplite suferinți și minunate înfrânări ale ispitelor, petrecute în cetatea Efesului, Iliopoli, Antiohiei ori Cartagenei, credința se lămurește crescută și întărită.

Erau însă cărțile tălmăcite într'o limbă barbară, tipărite sălbatec, și de mult purtate doar în coșul vânzătorilor de iarmaroace. Gândul d-lor

Mihail Sadoveanu și D. Pătrășcanu de a prelucra viețile sfinților, în cărți pe înțelesul tuturor în care să încapă și o frumuseță literară, a însemnat cel mai fermecător dar pe care un scriitor îl poate oferi poporului. Cel dintâiu volum: «Spre Emaus», ed. «Cartea Românească» — cuprinzând paisprezece povestiri, a văzut lumina tiparului la începutul acestui an. Autorii făgăduesc altele — în măsura în care va fi primit acesta.

Că ediția va sfârși repede, nu încapă nici o îndoială. Starea sufletească a noroadelor, e astăzi intrucâtva asemănătoare cu aceea din vremea primilor creștini. Tot ce se petrece de un veac, cu victoria mașinismului și a materialismului, cu orgoliul biruințelor științifice cari au sfredelit scoarța planetei, au îngăduit omului să se înalțe pe aripi în văzduh și să coboare în mașini de oțel în fundul mărilor; a fost verificat crud de războiu. Ne-am desmeticit sclavi ai propriilor născociri. Suntem terorizați de mașini, de Stat, de legi economice, de tot ce-a fost înfăptuit pentru om și s'a întors împotriva omului. Pretutindeni sunt semne de o întoarcere la credință, după ce au fost dovedite deșertăciunile biruințelor căș-

tigate în afară de ea. Poporul e în căutarea acestei izbăviri. Cartea d-lor Sadoveanu și Pătrășcanu, deschide către vechea credință un drum înflorit. De prisos să stăruesc asupra frumuseților din paginile acestei cărți rare. Cetitorul va merge să le cunoască deadreptul la ele.

O singură slăbiciune. Gravurile. Fără de niciun stil, n'au nimic din simplitatea încântătoare a gravurilor cu cari ne-au deprins cărțile noastre ortodoxe; acele minunate cărți sfinte eșite și din teascul mănăstirilor muntene și moldovene. Podoaba cărții ortodoxe a ajuns la un stil, care e în spiritul și în înțelegerea poporului nostru. De ce autorii vor să-l ignore? Era atât de simplu să se folosească drept unică înfrumusețare reproduceri din cărțile sfinte: octoicuri, cazanii ori minee.

Maica Domnului care se arată umilitului Roman e după cel mai curat model catolic, Sfântul Patroclu între oștenii cari purced să-l ucidă seamănă cu Popa Gapon în fruntea gloatelor pe perspectiva Nevei, și Cleopa de pe copertă, în drum spre Emaus, aduce cu un foarte draguț sublocotenent de cavalerie, ultima promoție.

CRONICA ARTISTICĂ

de

Oskar Walter Cisek

EXPOZIȚIA «ARTA ROMÂNĂ»

DUPĂ câte se pare, mulți din artiștii noștri cei mai de seamă luptă astăzi împotriva unor simțăminte de criză ce-i așteaptă par'că în fața tainei fiecărei realizări. Sunt prea puțini aceia cari stau deacum dincolo de aceste forțe negative și protivnice. Și e de înțeles. Firea Românului e neliniștită și nu obosește în căutarea minunilor. Exemplul cel mai apropiat e astăzi însuși Teodorescu-Sion, calitățile căruia nu se pot răsturna cu o asemenea constatare. Caută și Pătrășcu și Pallady, dar pentru aceștia găsirea unei soluțiuni noi de realizare nu mai înseamnă o revoluție a eului lor. Și chiar dacă Pallady își va mai varia maniera lui inspirată de poet între pictori, nu va fugi într-o fundătură întunecoasă din care apoi să nu mai poată ieși.

Expoziția «Arta Română», adică manifestația singurei grupări în care putem pe drept avea încredere, ne-a înfățișat și în anul acesta prețioase valori artistice, care, desigur, înseamnă etape în evoluția artelor plastice românești. Dacă totuși entuziasmul nostru se simte stânenit, vina e în deosebi a d-lui H. F. Cornescu, declinul căruia nu ne mai miră astăzi după atâtea expoziții de tristă memorie. Neapărat, nu ne putem împăca nici cu peisajile prea blânde ale d-lui Ionescu Doru, nici cu culoarea prea puțin nuanțată, prea lipsită de atmosferă și prea gălăgioasă a d-lui D. Ghiță, mult mai echilibrat și mai promițător în expoziția din anul trecut. Totuși brutalitatea d-lui Cornescu, fondurile sale barbare — nemerite poate pentru efecte de scenă, nu însă pentru îmbrățișarea unor mici pervazuri aurite — nu pot fi întrecute de nimeni și nu dovedesc nici inspirație vehementă, nici vigoare. Aceste culori nu sângerează

și sunt prea murdare pentru a ne vorbi despre o forță cultivată, dar eruptivă.

În schimb arta d-lui Francisc Șirato, unul din prea puținii critici pregătiți din țara noastră, a luat în ultimul an un avânt neașteptat. În sfârșit criticul Șirato ne-a arătat că e și un pictor cu totul neobișnuit. Inpercherea de autocritică și simțământ de creare artistică, atât de rară la noi, ne liniștește totdeauna în ce privește resursele în viitor. Calea lărgită pe care pășește astăzi cu greu se va mai întuneca, căci mijloacele întrebuințate sunt prea cumpătate și echilibrate. Naturile moarte expuse de d-nul Șirato ne arată că artistul nu vrea să fie realist, cu toate că stă pe pragul realității. Pasta de culoare extrem de deasă, precum și felul de alăturare al valorilor nu vrea să redea numai lucrurile, având chiar o existență proprie dincolo de preocupările obișnuite ale altora. Astfel atmosfera acestor tablouri e foarte liniștită, uneori chiar răcoroasă. Valorile de culoare nu se bat niciodată, ba se susțin într'atât încât, adâncimea întreagă a spațiului e legată într'un acord neîntâlnit încă în pictura noastră. Poate că uneori simțim prea multă chibzuială și socoteală în expresia coloristă a acestor tablouri, astfel, că lipsește respirația largă. (Iar ceea ce se numește «Stil» nu poate fi altceva decât libertate individuală). La Șirato însă, țesătura atât de deasă a colorii nu e decât mijlocul exterior pentru rara închegare sufletească a artistului. «Țărâna cu urcior», o mică capod'operă în ce privește împărțirea planurilor îndărește în noi această părere, iar compoziția cea mare a «Întâlnirii» e aproape numai o construcție sufletească, fanatic și îndârjit clădită din câteva simple mijloace exterioare. Culoarea sur-

dinizată hotărește aci ciudata liniște ce se desprinde din atmosferă. Dela d-nul Șirato mai putem aștepta multe realizări, neobișnuite în preajma artei noastre contemporane.

D-1 Teodorescu-Sion, virtuosul perspectivei și al compoziției, caută iar drumuri noi pentru izbucnirea temperamentului său. Lovește par'că mereu împotriva porții unei Cetăți uriașe ce nu vrea să se deschidă. E ceva tragic în sunetul perseverent al acestor lovituri dar, cu simțăminte noastre de partea artistului, sperăm că cetatea va fi luată în curând. Astăzi nu simțim o decădere, ci o criză destul de nemiloasă. Sforțări dărse se întrevăd. În compoziție ca și în interpretarea materiei. În lupta aceasta aprigă, artistul a uitat chiar binefăcătoarea învăluire a atmosferei, altădată atât de vibrantă în tablourile lui. În compoziție însă, Teodorescu-Sion a făcut un pas mare spre țintă. Dela «Fântâna lui Manole» și până la «Izvorul Troiței», atâtea tendințe încălcite și stufoase ce se sbăteau și răsboiau în Teodorescu-Sion s'au prefăcut în unde cari'și vor găsi drumul prin albia individualității artistului. Elementele lineare s'au lărgit mult, iar firul întreg al compoziției, odinioară atât de înghemuit încât deosebirea planurilor suferea din pricina aceasta, e astăzi cercul încăpător pentru atâtea grupuri de figuri. Numai atmosfera a secat par'că și mai mult. Compoziția întreagă nu e văzută colorată. Coloarea atât de îndesată variază între întunec și lumină, rotunjește mult. Din punctul de vedere al coloristului, «Izvorul Troiței» aproape nici nu există. Coloarea susține mai întotdeauna numai plasticitatea deosebită a îmbrăcămintei. Aci nimic nu e construit din simțământul pentru culoare. Altminteri, tabloul conține preciozități ce ne aduc par'că aminte de artă veche italiană, uneori de compozițiile lui Piero dela Francesca și ale lui Sodoma. «Florile de toamnă» și «Natura moartă» evidențiază și mai limpede cele spuse mai sus.

Di Theodor Pallady a expus două nuduri și un peisajiu, care tremură în nuanțarea atât de cultivată a cenușurilor. Miile de nuanțe ale artistului, simțul lui pentru valori, pentru nenumăratele game de culoare, pentru rozul, verdele, portocaliul, albastrul lui atât de tipic fac din dânsul chiar de pe acum un fel de «clasic», care chiar atunci când se îndeletnicește cu apucături prea ușuratece, stă par'că «dincolo de bine și rău». Știm cu toții că Pallady a pornit la drumul său nou dintr'un anumit stadiu al picturii lui Henry Matisse și din sfera intelectuală a lui Degas. Cu aceștia are comun atmosfera care, privită de pe o altă platformă decât aceea a artelor plastice, caracterizează o fire extrem de rafinată. Se poate spune chiar pe drept că Pallady l-a întrecut pe Matisse în ce privește armonizarea culorii. Tablourile artistului sunt melodii nespuse de mlădioase, uneori însă în vecinătatea unor expresii de jucărie dulceagă. Pallady face stenografie pe penelul. Felul acesta sumar de interpretare exclude realizări forțat meșteșugite, se apropie însă și de pericolul axremului celălalt, adică de schița neisprăvită. Preferăm totuș această schițare artistică și atât de nuanțată altor preocupări, unde se simte și ciocanul și nicovalea. D-1 Theodor Pallady e un artist adevărat. Spiritul artei sale nu are însă nimic românesc, nimic proaspăt, primitiv sau religios. E înrudit cu Laforgue și toate aceste constatări

rămâne încă atât de multă inspirație veșnic vie pe cartoanele nepreparate ale lui Pallady, încât nu ne vom asocia niciodată acelor surâsuri care cred că neamul românesc are astăzi mulți artiști ca acesta.

D-1 Marius Bunescu își urmează liniștit drumul, fără a risca prea mult, fără gălăgie și farse. Tablourile expuse anul acesta dovedesc iar un simțământ deosebit pentru atmosferă și perspectivă. Aerul în aceste frânturi de natură devine tot mai fluid, linia nu se sbate fără scop, ci împarte planurile ce se duc organic până în adâncimea spațiului. «Mitropolia» e chiar un exemplu foarte prețios pentru acest echilibrat fel de interpretare. Reflexele de lumină ca și umbrele sunt legate atât de organic cu culoarea tabloului, încât pe viitor ne putem aștepta la realizări și mai mari. Și Bunescu dibuește, dar nu neglijează mai niciodată simțământul pentru linia cât mai simplă și pentru atmosfera curată. Astfel siguranța constructivă devine tot mai mare, făcându-l pe acest artist să rămâie departe de încercări nechibzuite și de salturi. «Gropile de nisip dela Floreasca» sunt încă o dovadă ce susține această constatare, căci în acest tablou totul e văzut foarte firesc și totuș foarte original. Lumina nu sfășie, nu se implântă în verdele deschis al țarinei. Ea e spiritul care unește toate elementele. Și totul e făcut cu mijloace atât de nesenzaționale și de sincere, încât sufletul acestor lucrări ne întâmpină cu desvăluiri noi și cu înțelegere pentru graiul pământului.

Tânărul pictor P. Iorgulescu expune prea puține și neînsemnate lucrări pentru ca să ne putem da seamă de evoluția lui. Întâlnim ca și în trecut, aceiași predilecție pentru o gamă ce se complace între alb, galben și roșu. Soliditatea materiei devine dubioasă, pe când valorile de culoare nu sunt lipsite de farmec.

Trei marine mari și un portret au fost expuse de d-nul I. A. Steriade. Dar cu toate că nu cerem în ruptul capului ca arta românească să fie și modernă — am trecut chiar prin școala clasică — ne rezervăm părerea noastră asupra picturii acesteia pentru o altă ocazie. Sunt, pare-mi-se, lucrări în cari tehnica n'a fost îndeajuns susținută de o convingere interioară. Am prefera chiar lucrări mai stângace, mai puțin dependente de virtuozitatea unui penel.

D-nii N. Dărăscu, St. Dimitrescu și N. Tonitză au expus lucrări din ultimele lor expoziții, despre cari am vorbit mai pe larg în numerile din urmă ale «Gândirei».

Între cele mai bune lucrări de pictură ale expoziției, sculptura d-lui O. Han se impune tot mai mult. Din anul trecut și până astăzi a străbătut iar o cale atât de însemnată, încât ne face să credem în viitorul său strălucit. Dacă d-1 Han va continua astfel, în curând nici un alt sculptor român nu va mai putea să stea alături de dânsul. După monumentalul «Dante», după portretele expuse anul trecut, d-1 Han ne-a dăruit astăzi bustul lui Nicolae Iorga și câteva alte lucrări, demne de un meșter. Luându-și ca exemplu pe Bourdelle, sculptorul tinde spre o concentrare cât mai simplă a liniilor principale, arătând totdeauna o rară pricepere pentru elementele constructive. Astfel nu întâlnim în lucrările sale niciun volum nesuștinut și nici detalii ornamentale cari ar putea să dărâme sau să slăbească clădirea arhitectonică a întregului sculptural. Chiar în bucățile mici totul e văzut mare,

supranatural. Sunt lucrări cari n'au o existență proprie numai într'o odaie sau în apropierea altor lucruri fără de viață. Bustul d-lui Prof. N. Iorga ar putea să fie așezat pe o piață imensă fără să dispară sub larga cupolă a cerului. Și aci originalitatea sănătoasă a construcției compensează unele mici greșeli din structura feței. Și fără să întrebuițăm termene prea superlative, credem că acel «Fragment» expus, — un torso de femeie înrădăcinat par'că în pământ, are ceva din plasticitatea mare și rotundă a lui Donatello, — nu mai poate fi vorba aci de încercări. Ne aflăm în fața unui artist, care mâine, poate, va deveni reprezentantul sculpturii românești. Așteptăm. Timpul, credem, ne va da dreptate.

D-l C. Medrea a expus câteva busturi de-

stul de convenționale și grupul «Maternitate». Credem că artistul acesta meritos și cu viitor trece printr'o criză. Nu ne putem explica altminteri interpretarea atât de banală a bustului scriitorului Gârleanu. În figura principală a «Maternității» se întrevede iar o concepție plastică, dar întregul pare destrămat, fiindcă lipsesc mijloacele de centralizare. Detaliurile moarte omoară și pe cele vii. Figura nu e văzută în spațiu, cu toate că volumul ni se înfățișează deseori foarte izbutit.

Expoziția «Arta Română» ar fi putut să fie și de data aceasta un izvor de împospătare pentru publicul românesc, care însă, din nefericire caută prea des mărgăritare false în lăzile de gnoiu.

EXPOZIȚIA GEORGE PETRAȘCU DIN GRUPAREA «TINERIMEA ARTISTICĂ»

EXPOZIȚIA «Tinerimei Artistice» e și în anul acesta o monotonă înșirare de lucrări anemice, lipsite de gust. Despre «Tinerime» nici nu mai poate fi vorba, ci mai repede de analfabetism artistic. Sunt puține excepții care prin realizările lor se împotrivesc acestei constatări atât de triste. Dela Verona și până la Kimon Loghi e de data aceasta numai un pas. Firește! Dar pasul acesta e măsurat dincolo de tot ceace se numește preocupare sau valoare artistică. Perseverența domnului Aricescu ne face să căscăm, iar d-l Murnu ne arată că n'a încetat încă de a picta munți de ceară cenușie, râuri de ulei.

Și tot așa mai departe.

Desemnurile d-nei Cecilia Cuțescu-Storck și firește, toate tablourile expuse de meșterul Petrașcu înseamnă excepții. Petrașcu e chiar la înălțimea tablourilor sale cele mai bune din expoziția proprie, văzută anul trecut la Ateneu. Ceeace supără uneori e numai întunecul prea solid, prea puțin sau deloc străveziu al fondurilor, astfel, că așezarea firească a lucrurilor în spațiu suferă din pricina aceasta. Sunt uneori par'că fonduri de asfalt sau de scânduri vopsite cu colorii de ulei. Iar liniștea acestor lucrări n'ar fi mai puțin binefăcătoare, dacă aerul ar vibra ceva mai mult în jurul planurilor solide din naturile moarte sau din autoportretul expus, care răsufală ceva din superioritatea lui Delacroix. Tablourile acestea sunt, chiar dacă ne dăm perfect seama de unele cusururi, lucrări definitive, ce n'au nimic comun cu ridicolele nimicuri din jurul lor.

Petrașcu e un singuratec. E inrudit cu Cézanne și departe de orice imitație ieftină. Figura și atitudinea lui, în artele plastice românești, s'aseamănă poate cu aceea a lui Cézanne în arta europeană. Căci unul ca și altul stau la marginea realității, pe care amândoi o potențază. Petrașcu a pășit o viață întreagă, pe poteca îngustă ce șerpuește peste culmile înălțate între realitate și

însemnătatea lucrurilor în preajma spiritului absolut. Florile pictate de dânsul nu sunt acelea pe care le vedem în toate zilele. Dar nu sunt, din pricina aceasta mai puțin flori. Uneori naturile moarte ale acestui artist neobișnuit sunt esența lucrurilor redete, noțiuni rupte din preajma morții și azvârlite spre domeniul cald al vieții. O deosebită gradare a nuanțelor susține această metamorfoză, înrudește prețioasele valori de culoare. Astfel autoportretul expus nu mai are nota vie și aproape anecdotică a aceluia din Muzeul Simu, pictat în anul 1905. Intreaga susținere constructivă a trupului, împărțirea atât de măsurată a pastei de culoare, liniștea severă și totuși atât de naturală a feței și minunatul roșu al beretei — e cel mai frumos roșu ce l-am văzut în expozițiile bucureștene — dau tabloului ceva din caracterul unui «vieux maître». Un eveniment rar în viața artistică bucureșteană înseamnă și marele nud expus de Petrașcu. Și aci ne supără puțin desimea fondului care se împotrivesc desimeii volumului suprapotențat al figurei. Dar interpretarea picturală a acestui nud contopește multe calități cu totul neobișnuite. Pasta aspră a colorii rotunjește volumul și e alcătuită totuși atât de diferențiat, încât vitalitatea dărză și grea a carnației ne izbesc. Intreaga figură e văzută nespus de mare, nespus de viguros. Iar volumul acestui trup ne face să uităm gestul lui natural ce nu e altceva decât o urmărire firească a legii sângelui și să nu mai vedem decât frumusețea acestei masivități rotunde ale cărnei.

Petrașcu e unul din artiștii noștri cei mai de seamă și e totdeauna, mai mult decât toți ceilalți, pictor și colorist — în sensul cel mai curat al cuvântului.

Ce caută meșterul între atâtea calfe pervertite de gurile căscate ale unui public neînțeleghător? Ce caută profetul în cimitir?

EXPOZIȚIILE CUȚESCU-STORCK ȘI MERICA RÂMNICIANU

PICTURA murală, altădată platforma cea mai largă și baza de căpetenie a curentelor de artă plastică, e astăzi de obicei încercată și rareori realizată pe un câmp de simțăminte și mijloace artistice, îngrădit destul de nefiresc de câteva nume. Înrauririle cele mai multe pornesc dela Puvis de Chavannes, cele mai puține dela Delacroix și Hans von Marées. La Ferdinand Hodler

mijloacele constructive sunt prea identificate cu vehemența interioară, atât de rustică și totdeauna atât de aspră în izolarea lor sfântă, pentru a permite o transmutare ușoară a valorilor. Altfel la Maurice Denis, un intermediar, deseori superficial și stăpănit par'că de contururi ce nu vor altceva decât împărțirea echilibrată a masselor. Individualitatea omului și expresia peisagiului

sunt două poluri vrăjmașe, iar numai atunci când primul pierde o parte din forța proprie, se apropie de polul celălalt. La Giotto, Ghirlandajo, Fra Angelico și la Signorelli fragmentele de priveliști sunt contopite cu întregul compoziției, susțin tendințele lineare și întăresc relieful grupurilor din adâncimea spațiului. Nu trăesc însă o viață proprie, dincolo de firea omului. Cu cât ne apropiem mai mult de timpurile noastre, omul se pierde tot mai mult în peisajiu. (Linii paralele la această constatare sunt Panteismul și Unanimitismul în filozofia nouă, subminarea elementelor tragice în dramă prin desvăluirile patologice ale «eroilor» pasivi).

La noi în țară, pictura murală nu cunoaște nici o legătură organică cu trecutul. Schițele pentru câteva compoziții murale, expuse de domnul Teodorescu-Sion acum câțiva ani, într'o expoziție a grupării «Arta Română» în sala Liedertafel precum și realizările doamnei Cecilia Cuțescu-Storck, conțin singurele elemente de compoziție pentru pictura murală care merită o atenție mai deosebită. Severitatea lucrărilor d-nei Cuțescu-Storck explică chiar în prima clipă o seriozitate și preocupare cu totul neobișnuită. Dulcegării și iefținătăți ușoare lipsesc întotdeauna în compoziție și în tehnică. Ba se observă chiar o răzvrătire împotriva oricărui element de formă ce nu corespunde unei substanțe interioare. Astăzi chiar un verde stins e preferat culoarei trandafirii, care încă acum câțiva ani se desfăta ne-armonic într'un portret mare al artistei. Și e bine așa. Doamna Cuțescu-Storck n'a parcurs un drum senzațional, dar s'a îndreptat tot mai mult spre o compoziție cât mai simplă, cât mai monumentală, fără a neglija vibrațiile sufletești ale figurilor. Numai în unele xilografii de Frans Maserel, în «ziua» lui Ferdinand Hodler și în «geniile lui» Auguste Rodin, destinate pentru «Turnul Muncii» am mai întâlnit o identificare atât de minunată între mișcare, gest și expresie sufletească, ca într'o pictură murală din casa doamnei Cuțescu-Storck. Neapărat, această constatare nu e un argument împotriva inegalității artistei, care deseori dibuște, caută soluțiuni noi, fără a poseda încă o limpede viziune interioară. (Altminteri, această inegalitate e tipică pentru multe artiste din România. Mă gândesc aci la domnișoara Nina Arbore ca și la doamna Demetriad-Bălăcescu, la Elena Popea ca și la Rodica Maniu care — e de înțeles — a fost mult influențată de domnul S. Mütznér).

Dar chiar atunci când în realizările doamnei Cuțescu-Storck întrezărim influențe și intenții îndepărtate de o realizare rotunjită în sine, simțămintele noastre rămân cu un surplus de viață prinsă în contururi și în colorii acordate melodic.

Expoziția artistei dintr'o sală a Ateneului Român desfășurat înaintea noastră un lung șir de vederi din Balcic, portrete și compoziții figurale. Peisagiile din Balcic cu o neobișnuită lărgime a spațiului și o caldă limpezime a atmosferei au calitățile picturii noi numai în ce privește lumina «plein-air»-ului, nu însă și factura culoarei, care uneori e mai apropiată de tehnica impresionistă, alții ne aduce aminte de școala muncheneză. Peisagiile au însă un caracter deosebit tocmai prin fragmentul din natură ales de artistă. Balcicul e în pictura noastră o frântură de coastă destul de colțuroasă, uneori chiar

plină de întuneric. Lărgimea nesfârșită a acestei minunate localități a descoperit-o deabia doamna Cuțescu-Storck.

Tablourile figurale ne aduc aminte două nume: Gauguin și Hodler! Dincolo de această influență sau înrudire, sunt însă deseori realizări cum rareori întâlnim în expozițiile bucureștene. Ciudată pare chiar această predilecție pentru exoticul francez, nicăiri întâlnită la noi și deloc feminină. Pastelurilor doamnei Cuțescu-Storck le lipsesc căldura exotică. E de înțeles. În schimb însă vitalitatea și linia nespuse de individuală a acestor negresse lovește puternic, iese din adâncimea spațiului, sparge intuitiv nevinovăția moartă a ramei. Sunt par'că variațiuni pe teme de Gauguin, bucăți de muzeu de calitate cea mai bună. Păcat că tema a fost împrumutată. (Baché cu mult mai mare decât Busoni). Altminteri domnește seninătatea și expresie, uneori mai mult lineară decât coloristă. Ne vine însă în minte vechea constatare că pictorul modern trebuie să se ferească de alăturarea roșului și albastrului. E foarte riscată această alăturare, care dela Renaștere încoace a reușit de prea puține ori, evitând banalitatea. De obicei aceste colori sunt în pictură câine și pisică, și chiar la cel mai mare împăciuitor al lor, Andrea del Sarto, se întâlnesc din pricina aceasta banalități de valori, de sigur, oarecum neutralizate prin diferențarea simțului pentru cadența nuanței! Seninătatea interioară își găsește un drum tot mai adâncit prin elementele de culoare ale artistei. Seriozitatea artistei e cheazășia cea mai valoroasă pentru viitor.

Domnișoara Merica-Râmniceanu a expus la Maison d'Art nuduri, naturi moarte și puține peisagii. Sunt lucrări cari ne înfățișează o pregătire deosebită în ce privește întrebuintarea mijloacelor. Dar cu toate că nudurile sunt larg tratate în ce privește linia precum și planurile mari de culoare, nu credem că în cazul acesta avem înaintea noastră un stil. E totul prea conștient, prea bine întocmit după atâtea exemple din Apus. Planurile sunt mari dar culoarea e de cele mai multe ori dură, înghețată. Nu are nimic comun cu acea asprime dureroasă din ultimele tablouri ale lui Iser. Pulsul vieții bate prea leșez în aceste mădulare, înstrăinate de atmosferă. Iar felul cum liniile taie spațiul, suferă mult prin îngrămădirea lor. Frângerea și întretărirea planurilor nu provoacă aci nici o mișcare organică și esențială, ci numai răscolirea unui hău prin care cad lucrurile moarte.

Puținele peisagii ale artistei altfel ne vorbesc. Sunt excepții sănătoase și îmbucurătoare, mai puțin confuze în ce privește expresia valorilor de culoare și fac tocmai dovadă că domnișoara Râmniceanu trece printr'o criză provocată prin intenții ce vin din afară de simțământul său artistic. În aceste peisagii construcția e mai stăpănită și totuși mai însuflețită, planurile se susțin, contopindu-se chiar într'un acord. Domnișoara Râmniceanu ar avea de învățat dela Pallady, maniera căruia e atât de liberă și de sumară, însemnând chiar cealaltă extremitate în arta românească. Și oare de ce un cap sau o natură moartă n'ar putea să fie văzută tot atât de larg ca și o priveliște deluroasă? Chiar și pentru acei ce nu vor să admită melodiile de culoare ale lui Pallady, diferențarea lui pentru nuanță înseamnă un exemplu și o forță.

DRAMA ȘI TEATRUL

«FĂT-FRUMOS»

de

Ion Marin Sadoveanu

ÎN poezia lirică, l'am cunoscut pe d-l Horia Furtuna ca pe un poet de notațiuni. Era un miliardar al imaginii și un bogătaş al rimei, pentru ca să reedităm un cuvânt mai vechiu al lui A. Mirea. Patronul inspirației d-lui Furtuna era Ed. Rostand, iar ambițiile tehnice l'au dus aproape, pe autorul lui «Făt-Frumos», de versul mlădios — lipsit însă de muzicalitatea interioară și de necesitățile organice — al lui Verlaine.

Deci, cunoscând toate aceste calități de operă formală, eram siguri că d-l Furtuna va trece cu ele și în noua sa lucrare dramatică. Și așteptarea nu ne-a fost înșelată.

Vestmântul sonor al celor patru acte e trăsătura caracteristică a talentului d-lui Furtuna. Retoric, plin de emunerațiuni neoromantice, revărsat, orbitor de mii de scânteii imagiste, într'o lucrare de proporții mai însemnate el ni s'a dovedit totuș ca o calitate care nu face față tuturor cerințelor. Mult prea subiectiv, el nu reușește să dea o elementară obiectivare într'un gen — acela al poeziei dramatice — care nu poate exista, fără această primă condițiune.

Și greșala cea mare a fost tocmai credința că, fie numai într'o feerie, se pot rezolva toate celelalte probleme prin acest verbalism inoperant. Grandilocvența aceasta romantică, chiar dacă ar fi fost mai puțin imagistă și mai organică, ea tot n'ar fi reușit să acopere lipsa totală de organizare a subiectului, căci feeria d-lui Furtuna n'are o idee unitară pe care să se rezeme cele patru acte.

Folklor, tendințe, intenții de simboluri, sunt numai ispite pe cari autorul nu le-a învins. El le-a căzut pradă, fără să vrea, le-a împrumutat haina versului său și ni le-a transmis nouă, spectatorilor, lăsându-ne astfel să privim fără nici un folos, în dibuirile elaborărilor sale. Subiectul feriei ne stă la îndemână: pe Mioara vor să o arunce țărani, după un vechiu obicei, zmeului din fântâna părăsită. Treizeci de oameni în toată firea trag de biata fată deși mama ei are gura plină de blesteme (scena e imposibilă: ea jignește și îndispune) când apare Făt-Frumos, apărătorul cauzelor drepte. El vine urmat de doi locotenenți ai săi. Chiar de n'ar fi fost atât de vorbăreț, pe cât e; chiar de simbolul său ar fi fost bine conturat, cum nu e, Făt-Frumos ar fi pierdut din toată strălucirea lui — pe care cred că nu a vrut să i-o ia autorul — numai din cauza acestui haideucism ciudat al său, în care a vrut să ne fie înfățișat. E o notă care se păstrează în întreaga lucrare. Aceasta este o tristă noutate. Știm că este consecința unei frânturi de idee patriotardă pe care d-l Furtuna a vroit să o dea piesei. Iată, în treacăt, o consecință a greșelii fundamentale, subliniate mai sus: lipsa unei idei a autorului. Avem numai fragmente alambicate, cari dau rezultatele acestea hibride. Așadar Făt-Frumos i-a apărarea Mioarei. Ba ceva mai mult: însuflește pe țărani și pleacă să infrunte, cu toți, pe zmeu, la fântâna blestemată. Aici le apare, în loc de zmeu Aghiută, un drăcușor; el își spune

calendarul — iarăși motiv de poezie de notație — mult lăudatul calendar al lui Aghiută, care chiar ca bucată de sine stătătoare e disproporționată. De altfel și piesa ca și calendarul lui Aghiută sufăr de această lipsă de măsură. Nimic proporționat; nu e un cristal în toată lucrarea!

Și în afară de calendar, drăcușorul mai are și o noutate: el îi spune lui Făt-Frumos că, a fost greșit informat cu privire la Ileana. Da! Ce nu știe? Ileana n'a murit, ea doarme într'un palat vrăjit! Și de îndată, Făt-Frumos, pleacă la Ileana. Cu el merg și țărani și Aghiută.

Pe drum, la poale de codru verde, e un act de clacă și somn. Aci se spun cimilituri, se bea, se mănâncă, se visează, se doarme. Aci se înfrățește povestea de un ciudat boccacism rural românesc al lui Licurici, cu Scufița Roșie a lui Grimm. E un amestec de folklor al Europei Centrale și răsăritene. Spre ziuă, când să pornească, vin plăeșii să dea de știre că au intrat dușmanii în țară. Și Făt-Frumos simte o adâncă sfâșiere în suflet. Țara sau Ileana? Realitatea sau idealul — atât se poate desprinde, ca interpretare, cu multă bunăvoință. Și viteazul plecă să lupte, pentru țară.

Actul al patrulea e un haos. Suntem în palatul în care doarme Ileana. Cu greu se poate înțelege că vraja ei e de birecunoscută poveste germană: Sărutul pe care trebuie să i-l dea un tânăr luptător. De ce o deșteaptă Melinte — un rău —; de ce apoi moare Făt-Frumos, vestind alți Feți-Frumoși? Iată întrebări, ale căror răspunsuri se bănuiesc în urmă, când ești ținut să te gândești la piesă, dar care nu se desleagă, în fața scenei, așa cum cere poezia dramatică. Sunt idei care vor să se elibereze, și care nu capătă niciun ajutor din partea autorului. D-l Furtuna insistă așa de mult asupra înlănțuirii versurilor și nu insistă deloc asupra ideilor. Le tratează ca pe imagini. Le simte numai și le trece astfel spectatorului. Jocul este periculos. În afară de completa confuziune care în acest fel devine regula, rămâne o impresie de arbitrar, de nefundat, supărătoare.

Ne aflăm, prin asemenea procedee nu numai în fața unei încălcări, dar a unei desăvârșite tăgăduiri de poezie dramatică. Sentimentul cardinal, din piesa «Făt-Frumos» care s'a lăsat, ca desfășurare, în sarcina unei teme folkloristice, e dragostea de țară actualizată. Sunt două teme care se pot cu greu îmbina. Ar fi fost însă taina autorului să facă din ele un simplu material, pe care să-l întrebuițeze în construcțiunea sa. Nici aci, d-l Furtuna n'a fost mai norocos, căci temele de mai sus rămân învrăjbite și contradictorii, în toată lucrarea sa. Basmul nu reușește să dea valori estetice temei patriotice, care rămâne toată vremea de o supărătoare — și îmi place să cred — aparentă nesinceritate.

Talentul neîncercat, al începătorului, a ambiționat prea mult; a vroit ca dintr'un material, vast cât lumea să facă să înflorească o floare tricoloră cu un parfum de vis. Și elementele cari

nu se lasă împreunate s'au răzbu­nat. Pentru această înfră­țire — de vreme ce în acest fel și-a pus d-l Furtuna problema — ar fi trebuit sau pu­terea unui mare creator, sau taina unui neam întreg, care le poartă în el, contradictorii, fără

retorică, simțindu-le până la cea din urmă a lor mărun­ță frumusețe.

Decorul, a făcut cât a putut mai bine (poarta prologului și actul al patrulea, vai!) pentru această neisbutită încercare de literatură dramatică.

CRONICA MĂRUNTĂ

INAINTEA solstițiului de primăvară, cu cel din­tau număr — îndoit — din cel de-al 56-lea an, «Convorbirile literare» au schimbat vestmânt nou. Prefacerea a fost cu puțință datorită editurii «Socec» care a oferit tiparul ei curat și citeț, și dato­rită foștilor colaboratori de odinioară, cari au alăturat de astădată umărul pentru a pune sub găteala primăvăratică din afară și iluzia unui suflet înmugurit verde, din scorbură uscată a ve­chei direcții. Astfel, se face că întâlnim în cu­prinsul aceluiași număr pe Maria, Regina Româ­niei, Octavian Goga, Ion Al. Brătescu-Voinești, Ion Pillat, I. A. Basarabescu, Ion Minulescu, Tzigara-Samurcaș, Mircea Djuvara. În cuvântul îndreptat cititorilor, de către fostul director, d-l Simion-Mehedinți, (în loc de programul noului Director, d-l Tzigara-Samurcaș, cum ne-am fi așteptat) ni se spune ce-au fost și ce râvnesc să fie încă, renovatele Convorbiri. De sigur, trecem peste unele afirmări, care dela o vârstă înainte, pentru o revistă chiar, au țaria unor manii. De exemplu: «După o lege internă, care s'a adevărit și în viața altor națiuni, operele capitale sunt cele cari se leagă de tineretea popoarelor». Ciudat! Și noi cari credeam în evoluție, maturitate, etc., etc. Sau: «Convorbirile... nu caută să ademenească pe ni­meni cu vreo răsplătă materială!» Dar pentru numele lui Dumnezeu, care revistă românească și-a împodobit vitrina numai cu această măr­fă răsplătă materială? D-l Simion-Mehedinți, cu­noaște ceva din rentabilitatea tiparului pentru anumiți autori, și e gata totuși să deschidă din nou procesul «Americanismului literar». E o simplă ofensă adusă scriitorului român, singurul cetățean pe care nu-l hrănește meșteșugul său, în țara unde un autor didactic încasează dela editură măcar un sfert de milion anual și unde un dirijor de orchestră ridică cu grație, lunar, cincizeci de bancnote a câte o mie de lei. Dacă o publicație își poate îngădui — și vorbim în cea mai desinteresată postură fiindcă nu e cazul no­stru — să plătească 200—300 lei pentru o poezie și 400—500 pentru o nuvelă, va fi însemnând aceasta oare că a încetat să trăească «idealul în sufletul celor ce reprezintă cultura poporului ro­mânesc?» D-l Simion-Mehedinți, despărțindu-se de conducerea «Convorbirilor literare» nu poate justi­fica halul în care le aduse în ultima vreme, prin lipsa de idealism a scriitorilor ce-au ocolit redacția D-sale, fiindcă nu ademenea pe nimeni cu vreo răsplătă materială și cu legături de in­terese. Valoarea unei reviste nu stă atât în bel­șugul și calitatea materialului său antologic cât în sufletul și actualitatea muncii de migală anonimă, a cronicii dela sfârșit, care o situează în curentele de idei ale timpului. Sunt numere din «La Nouvelle Revue Française» — cea mai vie și mai au­torizată revistă franceză — care pot fi citite fără nici o pierdere dela a doua jumătate înainte, de unde începe articolul lui Thibaudet. Dacă scriitorii au ocolit în ultima vreme «Convorbi­rile», a fost fiindcă această actualitate a fiecărui

număr lipsea, revista tânjea trăind în afară de timp, și nu stărnea nimănui curiozitatea să tragă cuțitul printre foi, chiar când îi venea adusă gratuit pe masă. Insemna să vii tu drumeț și să pui o floare, pe pieptul uscat al unei mumii. Noua conducere a «Convorbirilor» începe prin a se opri cu mai multă luare aminte la mișcarea noastră culturală. Este un mijloc de a pătrunde mai adânc și mai trainic în interesul publicului, și deci și al scriitorilor, decât orice cotizare de colaborări culeasă cu circulări și invitațiuni. Pe acest drum mergând, «Convorbirile literare» își vor cucerii din nou, locul de frunte, covenit, în viața literaturii, artei și gândirii noastre.

ALTA revistă, tânără aceasta, abia intrată în al treilea an, «Cugetul românesc», și-a schimbat și dânsa cu rost, gospodăria interioară. Păcătuia, deși izbutise să adune aproape tot ce se poate aduna astăzi ca nume și colaborări sub aceeași copertă, — păcătuia prin aceeași desactualizare. Numărul putea fi cetit în Iunie ori în Ianuarie, fără ca lectorul să prindă veste. Acest al treilea an, se vestește altfel gospodărit. În numărul pe luna Martie, din 90 pagini, 44 cuprind cronicile: socială, teatrală, cărți, revistele românești, fran­ceze, germane, ungurești, italiene, cum și o com­pilare de informațiuni asupra mișcării intelec­tuale din străinătate, după modelul inaugurat la noi de «Viața românească», și în specialitatea ei, de «Arhiva pentru știința și reforma socială». Despre primenirea bisericii noastre, scrie părin­tele Galaction, în articolul din fruntea numă­rului, ascultând talazurile prefacerilor care «Zidul vechiu al mănăstirii în cadentă îl izbesc»... D-l Gh. Cardaș, continuă publicarea scrisorilor pri­mite de d-l Iacob Negruzzi dela diferiți scriitori români. Deastădată sunt câteva scrisori trimise între 1880—1885, dela Caragiale și Vlașu. Lectura acestora, grăește mai mult decât interpre­țarea minuțioasă a întregii lor opere, despre cele două temperamente și caractere ale celor doi pri­etini și contimporani, născuți sub zodii deosibite și cu alt descânt de ursitoare la căpătăul leagă­nului. Cuprinsul numărului întregit cu versuri și proză de Ion Minulescu, Ion Agârbiceanu, Ion Pillat, Ion Vinea, Ion Buzdugan (a-ți observat câți Ioni sunt în literatura românească?) Tudor Arghezi, Dem. Botez, Beza, Gib. Mihăescu, etc.

Dar fața revistei, încă odată o spunem, e în bine primenită mai cu seamă prin contribuția harnică și cu pricepere plimbată peste actuali­țată, a d-lor Al. Bădăuță, Perpessiciu, Cisek și tuturor cronicarilor cari s'au alăturat conducerii d-lui Ion Pillat.

În aceste schimbări, cercăm a vedea un îm­bu­curător semn al timpului — fiindcă vor întări pe teren sigur revistele cari și-au trecut proba și și-au lămurit rostul înaintea cetitorilor — și nu vor

mai îngădui repetirea atâtor aventuri ale tiparului, începute deacum odată cu cei dintâi murguri în fiecare primăvară, și cu cele dintâi frunze căzute, în fiecare toamnă, când apar cu proiecte, lansări de liste de abonament și programe de radicală reformare a frumosului, literaturii, artei și cugetării românești, atâtea bătaioase tipărituri cu vieța de un sezon.

BOGATĂ în date, ilustrată cu îmbelșugare și tipărită cu aleasă pricepere, e cea dintâi monografie din Biblioteca orașelor noastre, îngrijită de d-l Ion Bianu. Cărțuția d-lui Victor Lazăr, pe scoarță cu profilarea cafenie a Statuei equestre a lui «Matei Corvinul», ridicată de sculptorul Fadrusz în piața bisericii Sân-Mihai, din Cluj, adună date din prezent și din trecut, asupra orașului celui mai însemnat culturalicește din Ardeal. Cele două fețe ale Clujului; cea care i-a fost dată de vechea stăpânire a maghiarilor și cea care acum și-o preface sub stăpânirea românească, se pot urmări în procesul lor de îndelungă metamorfoză. Inlocuirea treptată a sașilor colonizați după anul 1150 prin ungurii cari numeric îi depășeau încă de pe la 1618, absorbirea lor ca și a slovacilor, cehilor, germanilor și românilor de către acest element maghiar, lupta orașului pentru a nu îngădui instalarea nobililor decât după ce renunțau la privilegiile lor de cea dintâi națiune politică în principatul feudal al Transilvaniei, amestecul permanent de neamuri și de confesiuni, stau mărturie a unei vieți urbane intense și organice, înrudite întrucâtva cu evoluția cunoscută orașelor germanice, și străină cu totul de vieța târgurilor noastre din vechiul regat, care n'au fost întotdeauna decât sate mai mari. Oraș de școli — cele trei facultăți, de drept, filozofie și medicină, au fost înființate prin decretul Mariei Tereza în 1774 — Clujul a fost și o puternică uzină de desnaționalizare a elementelor cărturărești de altă nație decât maghiară, venite la învățătură.

Capitolele despre învățământul de toate gradele, societățile și muzeele, teatrele, tipografiile, presa și muzeele Clujului, sunt de o lectură folositoare cu deosebire pentru gospodarii orașelor noastre din țara veche, de unde multe învățături și pilde s'ar culege privitor la închegarea unei vieți orășenești altfel alcătuită, decât din accidentala conviețuire a unor triburi omenești în case înșiruite deoparte și de alta a câtorva ulițe strâmbe și mocirloase. Gospodăria Clujului, ca și a tuturor orașelor ardelene dealfel, ar putea îndruma ediliile noastre, către altă concepție a orașului, decât cea după model turco-rusesc ce ne stăpânește încă tradiția. E pentru Ardeal, și pentru vechea stăpânire maghiară, un merit, de recunoscut, fără nici o fățarnicie.

În așteptarea unei ediții din Creangă, întregi și ilustrate, care întârzie, editura «Cultura Națională» a adunat într'un volum din biblioteca tinerimei, «Amintirile din Copilărie». Astfel încă odată ni s'a ivit prilej să hoinărim cu Nică a lui Ștefan a Petrei pe malul Ozanei, la Irinuca din Broșteni cu cele două capre răioase și fata balcăză, în cireșul hârșitei mătușe Mărioara, și să adormim cu Trăsnea, deasupra Fălticenilor vechi,

pe un hat în câmp, cu gramatica română sub cap, știți gramatica:

«Întrebare: — Ce este gramatica română?»

Răspuns: — Gramatica română este arta ce ne învață a vorbi și a scrie corect o limbă.

Prosodia ne învață a accentua silabele și a le rosti după firea cuvintelor și scopul ce-l avem în vorbire...»

Și mi-ți-i, ni-vi-li, și me-te-il-o și ne-ve-i-le!.. Ce tinere și neatinsă de vreme, stau și acum paginile scrise în «Convorbirile Literare» dela 1880 și 1882, puse în cumpănă cu literatura foarte modernă de-acum patru ani și bătrână astăzi ca de un veac! Ce apă fermecată de vecinică tinereță a răsturnat în călimara de scris, omul acela bărbos și mîncău fără pereche, care a știut să supraviețuească modelor, cu un pumn de amintiri dintr'un sat simplu între oameni simpli? Ion Creangă va rămâne poate îndelungă vreme, poate întotdeauna, una din acele puteri misterioase și elementare, născute într'o literatură din pământ, odată cu apele izvorâte și cu ștejarii crescuți, biruind anotimpurile și anii.

Ca și în celelalte ediții, volumul «Culturii Naționale» ajută cetitorul cu explicări ale moldovenismelor, aproape la fiecare pagină. Dar ca și în celelalte ediții, lămuririle păcătuiesc prin informații culese din dicționar și lexicon, în loc să fie hrănite direct din viul graiu. Astfel «smoc», nu înseamnă «teanc», «sclifosești» nu înseamnă «faci nazuri» ci «plângi», «prund» nu e «nisipul adunat pe malul apelor» ci «pietrișul rotunjit de ape», «năcăfale» nu înseamnă «poveri» ci «nazuri», «mofturi», «boaită» nu înseamnă «păcătos» ci e un termen de batjocură adresat de obicei numai fețelor bisericesti, «ticăit» nu e «nenorocit» ci «fără spor, mocoșit», «stropsit» nu e în Creangă, în sensul de «stăncat» ori «betejit», ci de «om într'o parte, apucat», a «găbui» nu înseamnă a «nimeri» fiindcă nu pot găbui pe cineva cu o piatră cum îl pot nimeri, ci înseamnă «a pune mâna, a descoperi, a înșfăca» pe cineva, «chibir-dic» și «mandralăi» nu înseamnă «ștrengari», ci cel dintâi «un fleac, o palmă de om», cel de-al doilea «băețoi, vlăjgani» în contrast cu chibir-dicul Nică a lui Ștefan al Petrei.

O falnică revistă europeană — Revue de Genève — strecoară într'un număr recent, cu modestie ascuns într'un fald de litere mărunte, rezultatul anchetei întreprinse cu mare larmă, acum câteva luni, asupra unei posibilități de înțelegere și apropiere între bisericile de azi.

După marea vâlvă din presa europeană, o frază simplă și plină de desnădejdie, închide debaterile: «uniunea bisericilor este de dorit, dar ea rămâne irealizabilă.»

Au răspuns la întrebările revistei, cu privire la această înțelegere între diferitele credințe, toate fețele luminate ale creștinătății, pentruca rezultatul să fie nu înțelegerea, ci reînprospătarea diferitelor raporturi dintre biserici și înviersunarea lor.

Și s'a cernut, cu această ocaziune, pentru ochii apusenilor, un fapt aproape nou: tăria nebănuită a ortodoxismului. El e singurul potrivnic, vrednic de lupta mare a dogmelor, în fața cetățuei catolice.

Protestantismul, scăldat în două ape, trece pe planul al doilea, își pierde din importanță. Stră-

lucirea aceasta a ortodoxismului se datorește răspunsurilor celor cari l-au reprezentat: rușii.

Cuvintele apărătorilor ortodocși — Trubetzkoi și Kartășev — au legături temeinice și însângerate, din adâncul sufletelor lor de exilați.

Rătăcitorii aceștia, risipiți prin trupul lumii apusene, au lăsat ca o brumă pe vieța Europei.

Alături de arta lor, de gândirea lor, de desfrâul lor, iată-i astăzi ridicându-se întru apărarea religiei lor, strângându-se la umbra dumbravei gotice, de piatră, pentruca să scrie o carte ortodoxă: «Rusia și Latinitatea».

O parte din Rusia cea mai nefericită de astăzi dă o nouă strălucire religiei care e și a noastră, iar noi nici nu vroim să auzim măcar de reimpăropătata izbândă și slavă, ținându-ne la aceeași egală temperatură de clocitoare artificială, sufletele încropite de fii «mulțumiți» ai unei țări «fericite».

LAURENT Tailhade poposește încă odată în amintirea noastră, cu cele câteva gânduri postume adunate într'un volum: «Des Tragedies d'Eschyle au pessimisme de Tolstoi», apărut de curând în vitrină.

Prin 1921, ziarul parizian «Comedia» a fost nevoit să deschidă o listă de subscripțiune, pentru a putea cumpăra locul de odihnă vecinică, într'un cimitir, acestui artist al cuvântului, care a fost în aceeași vreme elegiac și bătaios, liric și clocotind de indignare, întors cu gândul la slova antichității și pasionat de cea mai fierbinte și trecătoare actualitate. Dar dacă, prin acest obol al celor mulți, trupul lui Tailhade și-a asigurat odihna cea vecinică, se pare că nedrept, de aceeaș neturburată odihnă vor avea parte și cărțile lui, îngropate în cele mai din fund rafturi ale librăriilor: «Le jardin des Reves», fastuoasele «Vitraux» sau acele «Poèmes elegiaques» de o atât de gravă și hieratică tristețe. Subtil poet din familia Baudelaire și Villiers de L'Isle Adam, el aducea în complexitatea vieții moderne în care trăia pasionat, viziunea de puritate arhitectonică a artei elino-romane, ritmul păgân în care invoca zeii alungați de creștinism în muzee și cimitirile ruinilor:

«Et ceux qui blasphémaient l'orgueil divin des
lignes;
«Se tournent vers l'autel des cultes abolis;
«Vers les dieux couronnés des myrtes et de
vignes;
«Les dieux toujours vainqueurs du temps et
de l'oubli!»

Inglobat, ca atitudine și concepție de artă în școala parnasiană, Tailhade era totuși mai mult decât au fost parnasienii, evocatori ai antichității cu o pedantă și corectă utilizare a arheologiei și mitologiei. El era străbătut de suflul dionisiac al vieții pe care o retrăia cu voluptate păgânească, dincolo de corectitudinea meșteșugită și glacială a versului cadențat. N'a numit el odinioară pe Leonte de Lisle, acest «bibliothcaire — pasteur d'éléphants?».

Dar poetul Tailhade, dispăre și acum, după moarte, gonit de fama crescândă a pamfletarului Tailhade — care alături de catolicul Veuillot și răzvrătitul Vallès, au biruit uitarea — răsunarea timpului, față de neamul pamfletarilor, aspri tirani și docili servi totodată, ai actualității. Spre deosebire de ceilalți, Tailhade avea formula lapidară a unei situații, a unui om, formulă precisă ca o ecuație chimică. A sa este faimoasa frază care întrecu, chiar, ca efect, explozia bombeii lui Vaillant, la 1893. «Qu'importe la disparition des vagues humanités si le geste est beau!». Tot el fixă într'o formulă pe Jean Lorrain: «C'est le chef du rayon de la lingerie pour bardaches aux Grandes-Magasins du Parnasse». Violent, dar iubind încrustarea în frază, cu sintaxa savantă a veninului șlefuit ca un smarald, Laurent Tailhade sfâșiasc adversarii cu o voluptate drăcească, în «Au Pays du Mufles» ori în «Lettres familières».

Cea mai nouă adunare de eseuri posthume, «Des Tragedies d'Eschyle au Pessimisme de Tolstoi», poate îndreptați în cea mai justă măsură, părerea de rău pentru artistul risipit cu o atât de vinovată voluptate în lupte acerbe cu vremelnicii săi contemporani, când totul îl chema aiurea.

Iată de o pildă, evocarea lui Eschyle, — aproape un imn —:

«Geniul său are adâncimi tainice, frumuseți spăimântătoare, care-l apropie mai mult de întunecații poeți ai Iudeei, de profeții lui Israel, decât de artiștii mășurați și limpezi de viziune, din preajma lui. Poezia sa enormă, abruptă, declamatorie, măreată, ciclopeană, în care plutesc ca într'un vis rău imagini schimonosite, abundă în comparații ciudate și superbe. Are accente biblice, o impetuoșitate demnă de Psalmist, de Eremia sau de Daniil. Este aceeași lipsă de rețineră, aceeași deslănțuire verbală — o acumulare de metafore gigante, o revărsare de teroare ce, în valurile ei turburate poartă și rostogolește pietre scumpe, nisip de aur, lemn prețios, arbori smulși de pe maluri, în amestec cu smocuri de iarbă, cu pietre vagabonde și blocuri desrădăcinate...»

«Vocea lui Eschyle este la diapazonul lui Ezechiel».

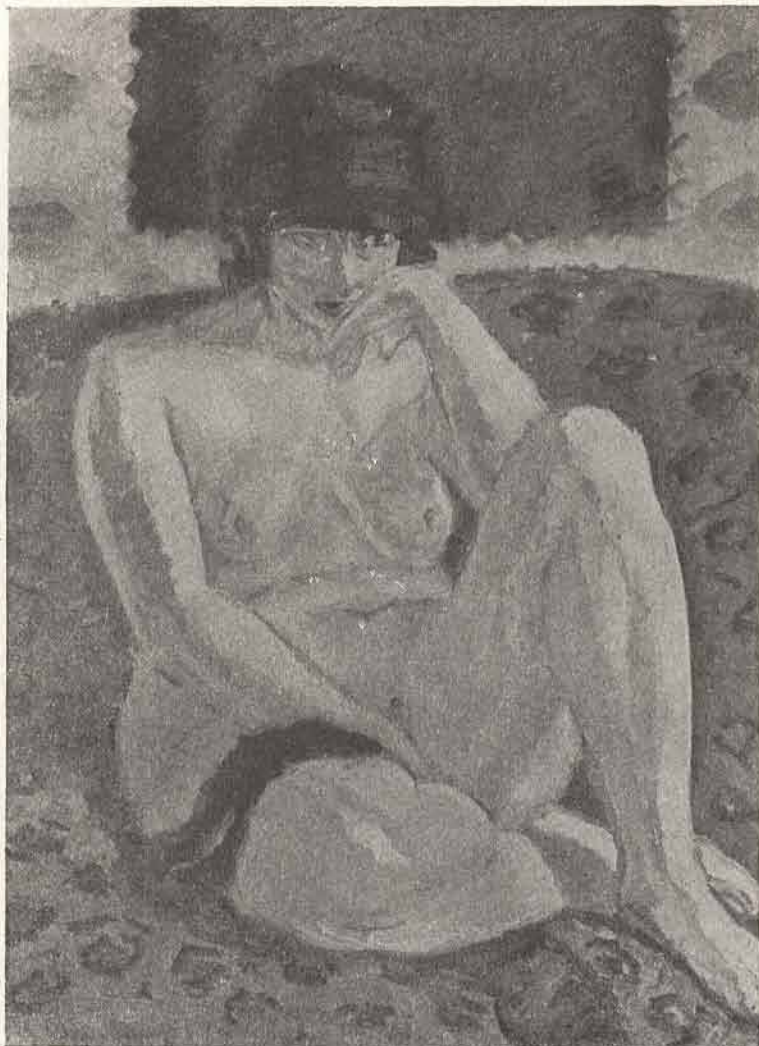

La izvorul Troiței

THEO-SION

GANDIFEA

369

THEODOR PALLADY

Nud

GÂNDIREA

G. PETRESCU

Două surori

GÂNDIREA

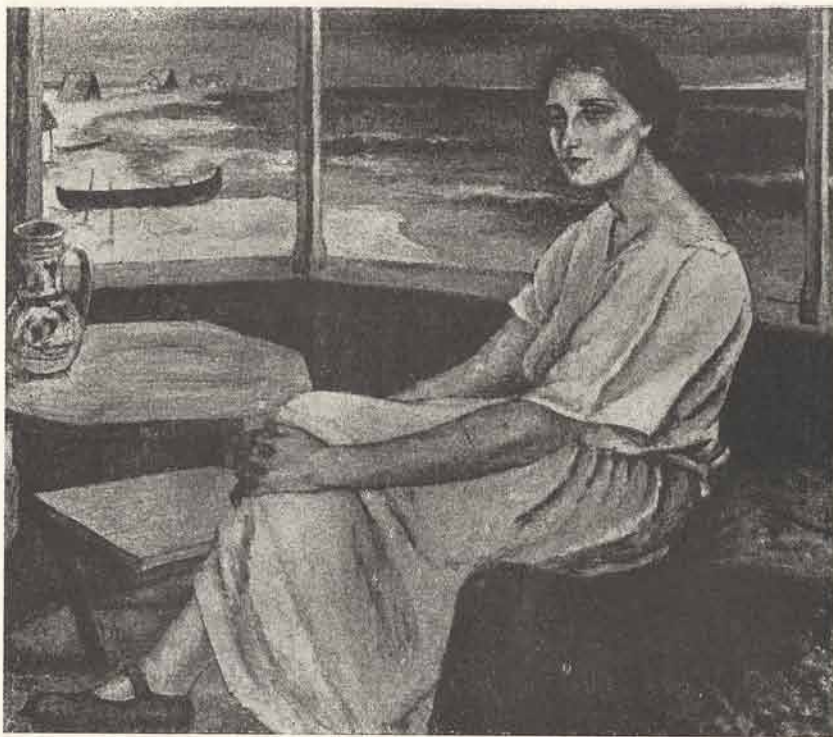
IONESCU-DORU

Din Balci

GÂNDIREA

872

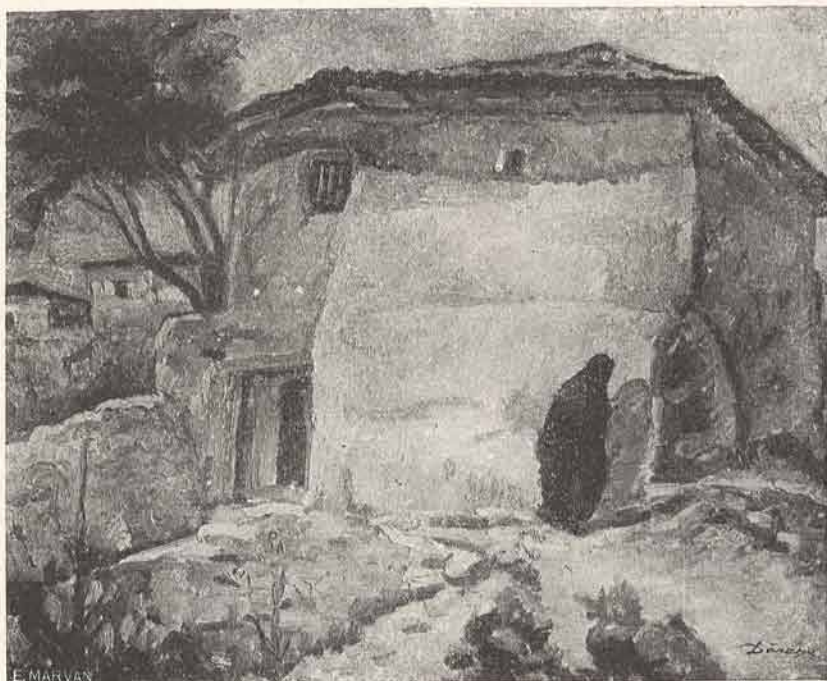

BUNESCU

Pe terasă, la mare

GANDIREA

383

N. DARĂSCU

Casă veche tătarească

GÂNDIREA

ȘT. DIMITRESCU

Femei torcând

GÂNDIREA

O. HAN

Fragment

C. MEDREA

Cap de expresie

GÂNDIREA

189

EXEMPLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL
LEI 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI

SUB CONDUCEREA UNUI COMITET ALCĂTUIT DIN DOMNII:

LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, EM. BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, N. M. CONDIESCU,
NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, LIVIU REBREANU, ION MARIN
SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU, PAMFIL ȘEICARU

REDACȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT
RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
LA CĂSUȚA POSTALĂ 170, BUCUREȘTI

5 APRILIE 1924

CUPRINSUL

ALTĂ DICTATURĂ de G. M. Ivanov 337
MOARA UITATĂ de Ion Piliat.... 342
OMUL, CU INIMA DE AUR de Ion
Minulescu 343
IN AMINTIREA ȚĂRANULUI ZU-
GRAV de Lucian Blaga..... 350
AMINTIRE de M. Beza..... 351

CRONICI

IDEI, OAMENI & FAPTE

Minister al cui ? 354
Exemplul lui Paul Adam..... 355
Literatură a lumii noi..... 356
Origină Poveștilor lui Perrault. 358

CRONICA LITERARĂ

Pe marginea unei cărți. Spre
Emaus de Cezar Petrescu.... 359

CRONICA ARTISTICĂ

de Oscar Walter Cisek
Expoziția Arta Română..... 361
Expoziția George Petrașcu.... 363
Expoziția Cecilia Cuțescu-Storck
și Marica Rîmniceanu 363

DRAMA ȘI TEATRUL

Făt-Frumos de Ion Marin Sado-
veanu 365

CRONICA MĂRUNTĂ..... 366

ILUSTRĂȚII:

Coperta: CECILIA CUȚESCU-STORCK: Panou decorativ
Supliment: Theo-Sion: La izvorul Troiței; Theodor Pallady: Nud; G. Petrescu:
Două surori; Ionescu Doru: Din Balcic; Bunescu: Pe terasă, la mare; N. Dărăscu:
Casă veche tătărească; Șt. Dimitrescu: Femei torcând; O. Han-Fragment; C.
Medrea: Cap de expresie.
Desene în interior de G. Petrașcu.

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
300 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 350 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE
ADMINISTRAȚIA: FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREȘTI

EXEMPLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL
LEI 15.—

CVLTVRA NAȚIONALĂ

SOC. ANONIMĂ DE EDITURĂ

CAPITAL SOCIAL LEI 50.000 000

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI

SEDIUL CENTRAL
BUCUREȘTI

STRADA PARIS No. 1

STRADA PARIS No. 1

TELEFON No. 57/62 / ADRESA TELEGRAFICĂ «CULTROM»

COLECȚIA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN

DOCTRINELE PARTIDELOR POLITICE

I. N. ANGHELESCU: Solidarismul social-economic; I. G. DUCA: Doctrina liberală; M. DJUVARA: Evoluție și revoluție; D. GUSTI: Partidul politic; N. IORGA: Doctrina naționalistă; N. IONESCU: Sindicalismul; G. KISS: Minoritățile ungare; V. MADGEARU: Doctrina țărănistă; M. MANOI-LESCU: Neoliberalismul; AL. MARGHILOMAN: Doctrina conservatoare; ILIE MOSCOVICI: Lupta de clasă; N. PETRESCU: Anarhismul; M. POPOVICI: Solidarismul politic; C. RĂDULESCU-MOTRU: Concepția conservatoare și progresul; H. O. ROTH: Minoritățile germane; I. RĂDUCANU: Socialismul de Stat; ȘERBAN VOINEA: Marxismul; G. TAȘCĂ: Liberalismul economic; ANIBAL TEODORESCU: Solidarismul juridic

COLECȚIA ACTUALITAȚI

LEI 25

A. CORTEANU

LEI 25

SCHIȚE POLITICE ȘI ECONOMICE

Noua constituție. — Problema reparațiilor. — Țărăniștii. — Numerus clausus. Criza partidului liberal. — Greva funcționarilor. — Confederația dunăreană. Criza economică și financiară. — Misticismul economic. — Etc.

PUBLICAȚIILE ACADEMIEI ROMÂNE

OCTAVIAN GOGA: Gh. Coșbuc	18 Lei
D. GUSTI: Ființa și menirea Academiiilor	15 „
ANDREI RĂDULESCU: Cultura juridică	18 „
M. SADOVEANU: Poezia populară	12 „
N. IORGA: Ernest Renan	5 „
Z. PĂCLIȘANU: Luptele politice ale Românilor ardeleni	28 „

EXEMPLARUL 15 LEI